

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Využití rodinné mediace v kontextu OSPOD

Bakalářská práce

Autor: Štěpánka Urbánková

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Forma: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Praha 2021

Zadání bakalářské práce

Autor:	Štěpánka Urbánková
Studium:	U1871
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název bakalářské práce:	Využití rodinné mediace v kontextu OSPOD
Název bakalářské práce AJ:	Use of family mediation in the context of OSPOD

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude věnovat využití rodinné mediace v případech řešených orgány sociálně-právní ochrany dětí, dále jen OSPOD. Hlavní náplní pracovníků OSPOD je agenda rozvodů a rozchodů a s tím související problematika péče o nezl. děti, určení výchovy a výživy dětí, styku s rodiči, dále pomoc a poradenství rodičům a jejich dětem. Mediace je jedním z možných nástrojů řešení konfliktních situací v rodině. Cílem práce je zjistit, jaká je praxe ve využívání rodinné mediace, a to jak ze strany pracovníků OSPOD, tak ze strany rodinných mediátorů. Zvolené metody a techniky: kvalitativní výzkumná strategie s využitím techniky rozhovoru.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2016
HOLÁ, L. a kolektiv. Rodinná mediace v České republice. Praha: Leges, 2014
ŠIŠKOVÁ, T. Průvodce rodinnou mediací. Praha: Portál, 2016
MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Praha: Karolinum, 2016
HOLÁ, L. Mediace a možnosti využití v praxi. Praha: Grada Publishing, 2013

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Iva Junová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne

Štěpánka Urbánková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Lucii Smutkové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a připomínky a také za čas, který mi věnovala při konzultacích k mé bakalářské práci. Ráda bych také poděkovala všem, kteří se zúčastnili výzkumného šetření.

V Praze dne

Štěpánka Urbánková

Obsah:

Obsah:.....	5
Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Rozvodová a rozchodová situace v rodině	10
1.1 Rodina.....	10
1.2 Formy rodinného soužití.....	11
1.3 Funkce postmoderní rodiny	12
1.4 Role v současné rodině	12
1.5 Konflikty v rodině	13
1.6 Rozpad rodiny.....	15
2. Orgán sociálně právní ochrany dítěte	16
2.1 Popis činnosti OSPOD.....	16
2.2 Spolupracující subjekty OSPOD	17
2.3 Rodiny jako klienti OSPOD	17
2.4 OSPOD jako kolizní opatrovník.....	19
2.5 Možné cesty řešení úpravy poměrů	20
3. Rodinná mediace	22
3.1 Zákonné zakotvení rodinné mediace	23
3.2 Základní styly mediace	25
3.3 Principy a hodnoty mediace	25
3.4 Role a dovednosti mediátora	26
3.5 Systém vzdělávání mediátorů.....	27
3.6 Proces mediace a jeho fáze	28
3.7 Nejčastější témata rodinné mediace	30
3.8 Limity mediace	31

3.9 Účastníci rodinné mediace.....	31
3.10 Právní zástupci a další jiné osoby jako účastníci rodinné mediace	32
3.11 Děti jako účastníci rodinné mediace.....	33
3.11.1 Role dítěte v rodinné mediaci.....	36
3.11.2 Zájem dítěte	37
3.11.3 Právo dítěte být slyšeno	38
3.11.4 Věk dítěte na slyšení.....	41
3.11.5 Participace dítěte - zapojení dítěte do rozhodování.....	41
3.12 Vztah mediace a sociální práce	44
3.13 Spolupráce mediátora a pracovníků OSPOD	45
Shrnutí teoretické části	47
PRAKTICKÁ ČÁST	49
4. Metodické ukotvení výzkumných aktivit	49
4.1 Formulace výzkumných cílů	49
4.2 Zdůvodnění zvolené výzkumné strategie	50
4.3 Transformační tabulka	52
4.4 Zdůvodnění výběru výzkumného souboru	53
4.5 Procedura sběru informací a organizace výzkumu.....	54
4.6 Etika a rizika výzkumu	55
5. Interpretace zjištěných informací	56
5.1 Způsob zpracování získaných informací	56
5.2 Analýza a interpretace dosažených výsledků výzkumu	56
Závěr.....	65
Seznam tabulek.....	69
Seznam příloh	69
Použitá literatura k bakalářské práci:.....	69
Přílohy:	76

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je Využití rodinné mediace v kontextu orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Vedla mě k tomu skutečnost, že již řadu let pracuji na OSPOD jako sociální pracovnice a vnímám využití rodinné mediace jako pomoc rodinám v konfliktu, jako velmi přínosnou. Rodinnou mediaci považuji za skvělou metodu práce s rodinou, má však svá specifika a limity. Sama jsem ze zájmu absolvovala praktický výcvik rodinného mediátora, který využiji k dobré praxi pracovníka OSPOD. Moje zkušenost s rodinnou mediací je, že pokud mají rodiče alespoň minimální zájem a ochotu spolu hovořit, tak za pomoci rodinného mediátora se jim dohoda, které bude reálná a ke spokojenosti všech členů rodiny, podaří vytvořit. V kontextu OSPOD navíc vnímám nezanedbatelnou výhodu, a to tu, že pokud rodina naváže spolupráci s rodinným mediátorem již v začátcích problémů, (a neangažují se již místo rodičů jejich právníci), podaří se ve většině případů zabránit eskalaci těchto problémů, které pak často jednání velmi prodlužují a v konečné fázi nejvíce na celou situaci v rodině doplácí děti.

OSPOD je státní orgán, jehož úkolem je chránit zájmy nezletilých dětí. Nejčastější činností je funkce kolizního opatrovníka, kdy zastupuje zájmy nezletilých dětí v soudním řízení při rozvodu nebo rozchodu rodičů. OSPOD je v intenzivním kontaktu s rodinami, sleduje vývoj situace a působí podpůrně a poradensky, zároveň také může podávat podněty nebo návrhy k soudu, může doporučit či nařídit využití odborné pomoci. Takovou pomoc za sebe pro klienty shledávám v možnosti využití rodinné mediace.

Rodinná mediace se zabývá řešením různých konfliktů v rodině, které vznikají vzájemným soužitím. Mediátor působí jako prostředník, který se snaží konflikt v rámci rodinných vztahů řešit. Mediátor s účastníky jedná citlivě, taktně a zároveň otevřeně. (Sobotková in Holá, 2013) Rodinná mediace se zabývá všemi oblastmi, kde dochází k rozpadu vztahů mezi rodiči a dalšími členy rodiny a zároveň se snaží zachovat co nejlepší vztahy mezi účastníky do budoucna. (Holá, 2014)

Na naší fakultě se tématem mediace zabývalo více studentů, rodinnou mediací jako způsob řešení konfliktů v rodině se letos zabývala B. Kožnarová, ostatní témata byla směřována spíše k rodinné mediaci obecně, nebo s pracovníky v neziskovém sektoru, v rámci trestního práva a k sanaci rodiny. Ve své práci se chci zaměřit především na pracovníky OSPOD a rodinné mediátory, na jejich spolupráci a zabývat se podrobněji tématy, která nejsou

doposud dostatečně zmapována, a to přítomností dětí a právních zástupců, případně dalších osob na rodinné mediaci.

Cílem bakalářské práce je zjistit, *jak pracovníci OSPOD a mediátoři vnímají využívání mediace pro práci s rodinou.*

K hlavnímu výzkumnému cíli budou směřovat dílčí cíle, kde budu zjišťovat:

DC1: Zjistit, jaká témata jsou z pohledu pracovníků OSPOD a mediátorů v rámci rodinné mediace nejčastěji řešena.

DC2: Zjistit, jaká pozitiva a limity vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři využívání rodinné mediace.

DC3: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři práci s klienty, kteří přicházejí sami a s těmi, kterým bylo mediační setkání nařízeno.

DC4: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast dítěte na rodinné mediaci.

DC5: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci.

DC6: Zjistit, jaká jsou doporučení pracovníků OSPOD a mediátorů ohledně využívání rodinné mediace do budoucna.

K naplnění cíle použiji kvalitativní výzkumnou strategii. Výzkumnou metodou budou polostrukturované rozhovory, ke kterým budu mít připraveny tazatelské otázky. Informanti budou vybráni z řad pracovníků OSPOD a zapsaných mediátorů v Praze. Záměrně budou vybráni pracovníci jiných OSPOD, než kde pracuji. Osobně považuji rodinnou mediaci za velmi dobrou možnost řešení různých problematických situací v rodině a ráda ji využívám, stejně tak i moje kolegyně. Zároveň mám informace, že každý OSPOD i pracovník OSPOD má rozdílný postoj k mediaci, rozdílné zkušenosti a také možnosti v podobě ne/dostupných mediátorů, a proto se budu dotazovat na jiných městských částech, abych zjistila, jak to s využitím rodinné mediace pracovníci OSPOD mají. Otázkami v rozhovoru se pokusím od informátorů zjistit, jaké jsou jejich dosavadní zkušenosti s využitím rodinné mediace pro práci s rodinou, zejména jak hodnotí její pozitiva a limity. Jaká témata se nejčastěji na rodinné mediaci řeší a která témata naopak vnímají jako nevhodná. Dalšími otázkami budu zjišťovat, jak hodnotí jednání s klienty, kteří mají setkání s mediátorem nařízeno a jaké jsou jejich zkušenosti z výstupů z těchto jednání. Za velmi zajímavé považuji zjišťování možnosti účasti nezletilých dětí na mediaci, jakou roli v účasti dítěte hraje jeho věk, jak taková mediace probíhá

a co by informanti k tomuto tématu doporučili. Neméně zajímavé také bude zjišťování podmínek možné přítomnosti právních zástupců nebo případně dalších osob na rodinné mediaci, jejichž účast na mediaci je poslední dobou stále častější. Závěr tazatelských otázek se bude týkat zhodnocení využívání rodinné mediace pro práci s rodinou a doporučení a nápady informantů pro budoucí rodinnou mediaci.

Chtěla bych, aby moje výzkumná práce dala vzájemně nahlédnout do „kuchyně“ jak sociálním pracovníkům OSPOD, tak rodinným mediátorům a umožnila tak propojení nebo prohloubení spolupráce těchto dvou odborných subjektů při práci s rodinami. Zároveň může být přínosem pro studenty a širokou veřejnost k obohacení znalostí o rodinné mediaci, která v naší zemi již má své stabilní místo a dle mého názoru má velký potenciál rodinám pomoci, není však dostatečně prezentována.

Teoretická část je rozdělena do tří celků. V první části se budu zabývat rodinou, jejími problémy. V další části popíšu orgán sociálně právní ochrany dětí a ve třetí části se zaměřím na rodinnou mediaci. Největší prostor bych chtěla věnovat palčivým tématům, a to zapojení dětí a právních zástupců, případně jiných osob jako účastníků do rodinné mediace.

Praktická část práce obsahuje dva celky. V první části se budu věnovat formulaci výzkumných cílů a jejich transformaci do tzv. transformační tabulky. Zdůvodním vybranou výzkumnou strategii, vybrané informátory a uvedu možná etická rizika výzkumu. V druhé části vysvětlím, jak jsem výzkum realizovala a jak jsem postupovala při zpracovávání získaných informací z výzkumu. Závěrem vyhodnotím získané údaje od pracovníků OSPOD a mediátorů.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Rozvodová a rozchodová situace v rodině

Rozvodová a rozchodová v rodině je typická pro nejčastější využití rodinné mediace a ze strany OSPOD nebo soudu je rodičům nabízena. Je to situace, kdy se rodiče nezletilých dětí rozcházejí nebo rozvádí a samotní nejsou schopni se domluvit. Tito rodiče mívají odlišné názory a představy o budoucím výchovném uspořádání svých dětí, o hrazení výživného, o styku s druhým rodičem, o rozdělení majetku. Další rozdílné pohledy bývají také na trávení volného času dětí, výběru školy, kontaktu s prarodiči, také kde budou domácí mazlíčci a podobně. Jedná se o mnoho praktických záležitostí, které musí rodiče vyřešit.

1.1 Rodina

Rodina byla tradičně definována jako forma soužití skupiny osob vzájemně spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, která spolu zpravidla bydlí a dělí se o úkoly a role, kdy nejdůležitější je výchova a výživa dětí. (Paulík in Smutková, 2007) V současné době sledujeme posun směrem k větší rozmanitosti ve formách a modelech soužití, které se označují za rodinné. (Smutková, 2007)

V praxi se můžeme setkat s různými typy rodin. Základní je nukleární rodina, kterou tvoří pouze rodiče a jejich děti. Orientační rodina je ta, ve které jedinec vyrostl. Prokreační rodina je ta, kterou si jedinec v období dospělosti zakládá sám. Tato rodina nejčastěji vzniká uzavřením manželství a narozením dětí. Rozšířená rodina, zahrnuje i ostatní příbuzné ze strany rodičů, bývá také označována za vícegenerační, tvoří více než dvě generace. Úplná rodina se skládá z obou rodičů a jejich dětí, v neúplné rodině jeden rodič chybí. Rekonstruovaná rodina vzniká po rozvodu nebo rozchodu rodičů. Obvykle ji tvoří jeden z rodičů s dětmi a jeho/její partner, který je také rodičem a se svými dětmi se stýká, nebo jsou v téže domácnosti. (Matoušek, 2003; Matoušek, 1993)

Dle průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí z roku 2018 rodina jako hodnota zaujímá stále přední místo v žebříčku hodnot. Výzkumem bylo zjištěno, že problémy v rodinách rodiny spíše neřeší a pokud ano, tak většinou vlastními silami bez odborné pomoci. Nejnižší zájem byl ze strany rodin o poradenské a mediační služby. Dle autorek je to pravděpodobně proto, že tyto služby nejsou dostatečně známé, mnohdy jsou obtížně dostupné

a také finančně nákladné. Rodiny spíše očekávaly od státu pomoc v oblasti finanční nebo dostupnosti bydlení. (Kuchařová, Barvíková, Janurová, Hohne, Paloncyová, Svobodová, 2018)

Současná česká rodina je dle Matouška (2013) křehká a při těžkostech více odkázaná na pomoc státu a ve srovnání s minulostí malá a málo stabilní.

V tradiční rodině vždy žilo několik generací pospolu a rodiny byly více početné. Hlavní slovo v rodině měl muž, který rodinu finančně zajišťoval, žena pečovala o děti, domácnost a manžela. V moderní době již význam rodiny jako takové slábne. Mít děti je považováno za luxus nebo naopak za přítěž. Žena již není ta, která se výhradně stará o děti. Často buduje kariéru, muž může být na rodičovské dovolené a péči o domácnost si tak často partneři dělí. V současné době je mnoho podob svazků, které se za rodinu považují.

1.2 Formy rodinného soužití

V dnešní době vedle standartního pojetí rodiny (sezdaní rodiče a jejich děti) vzniká mnoho nových forem rodinného soužití, jako je výchova dítěte homosexuálními páry, rodičovství bez otce jako rozhodnutí a podobně.

Holá, Wetphalová, Kováčová a Spáčil (2014) sdělují, že nejčastější formou soužití je stále manželství. Převážná většina úplných rodin žije jako tzv. nukleární rodina, rodiče a děti, bez dalších členů. Že je toto tvrzení i přes uplynutí nějaké doby nadále platné, potvrzuje i Kuchařová, Barvíková, Janurová, Hohne, Paloncyová a Svobodová. (2018)

Další velmi častou formou rodinného soužití je nesezdané soužití. Jedná se formu soužití podobnou manželství, ovšem bez oficiálního sezdaní. Tato forma soužití je stále více využívána i akceptovanou společností. U mladých lidí jde zejména u tzv. zkušební dobu před manželstvím. Je velmi častá u rozvedených a ovdovělých jedinců.

Rodiny s jedním rodičem jsou stále častějším uspořádáním rodinného života. Dříve to byli rodiče po rozvodu s jedním nebo více dětmi a mladé svobodné matky. Nyní jsou to stále ve větším počtu také svobodné matky v produktivním věku, které jsou úspěšné v kariéře, zajištěné a chtějí mít dítě v biologicky vhodném období a s otcem při výchově nebo soužití nepočítají.

Singles je nový jev. Jedná se o dvacetileté, třicetileté i více leté, kteří se již osamostatnili od své původní rodiny, ale nezaložili rodinu vlastní. Žijí samostatně a jsou rozhodnutí být bezdětní.

Nevlastní rodina neboli rodina doplněná je takové rodinné soužití, kdy je po rozvodu založena další rodina.

Rodiny homosexuálních partnerů je další, u nás prozatím ne příliš rozšířenou formou rodinného soužití. Avšak v souvislosti se schválením Zákona o registrovaném partnerství a celkově tolerantnějším postojům k homosexuálům v naší společnosti se zvyšuje počet těchto rodin. Stále však platí, že i když je společnost tolerantní, témata výchovy a péče o děti homosexuály vzbuzují velké emoce a rozdílné postoje. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

1.3 Funkce postmoderní rodiny

Dle Maříkové se nároky na současnou rodinu zvýšily a došlo i k určitým proměnám v plnění funkce rodiny, i když funkce jako takové jsou nadále shodné.

Biologicko-reprodukční. Přestože podstata funkce je stejná, a to zajištění potomstva a uspokojení sexuálních potřeb, je v současné době dítě často vnímáno jako přepych, na který rodiče nemají peníze, anebo také jako překážka v kariéře či v osobním rozvoji.

Ekonomicko-zabezpečovací. Jedná se o finanční zajištění rodiny, společné hospodaření, kde děti poznávají hodnotu peněz. Ekonomické změny se mohou projevat u některých rodin hmotným nedostatkem, a to zejména v důsledku nezaměstnanosti nebo zvyšováním životních nákladů. (např. za bydlení, energie a podobně) Jsou také rodiny, které naopak představují samostatnou ekonomickou jednotku v podobě rodinných firem.

Emocionální funkce rodiny je naprosto zásadní a nezastupitelná. Žádná instituce nedokáže vytvořit citové zázemí, pocit jistoty a bezpečí. V posledních letech však přibývá rodin, kde se tato funkce nedaří dostatečně zajistit, přibývá dětí citově deprivovaných, zanedbávaných i týraných.

Socializačně-výchovná funkce. Její úlohou je příprava dětí a mladých lidí do sociálního prostředí a praktického života. V posledních letech je významné působení mladší generace na starší, např. v zacházení s moderními technologiemi. (Maříková, 2014)

1.4 Role v současné rodině

V současné rodině je změna rolí jednou z podstatných změn, které rodinu a společnost velmi ovlivňují. To, co bylo dříve dané, je dnes předmětem diskusí a sporů mezi partnery a

také častým zdrojem nepochopení. Dle průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (2018) se naprostá většina rodičů přiklání ke genderové rovnosti než k tradičnímu dělení rolí. Také díky příjmům, které mají ženy srovnatelné s muži, i když stále nižší, roste jejich rozhodovací pravomoc v rodině a postupně se mění praktické i výkonové role. Tím se role partnerů dostávají do určitého dilematu. Stejně tak se mění postavení a výchova dítěte a mladistvých. Tradiční výchovné působení ustupuje do pozadí, je nahrazováno diskusí, přesvědčováním a sdělováním stanovisek, což ovšem předpokládá větší angažovanost rodičů. Ti však mají mnohokrát problém spojit sféru pracovního a rodinného života a mají na děti méně času. Ty pak tráví větší časový prostor s vrstevníky, kteří na ně mají značný vliv, který již není v kompetenci rodičů. Výchova dítěte je náročná nejen osobní angažovaností a péčí, ale také finančně. Navíc v současné době cílem výchovy velké části populace již není „pouze“ adaptovaný jedinec, ale úspěšný a samostatný jedinec. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Stejně tak rodičovství bylo do nedávna spojováno s manželstvím, ale rostoucí počet dětí narozených mimo manželství ukazuje na měnící se situaci. Mění se také hodnoty budoucích otců a matek a postavení muže a ženy v rozhodování o počtu případných dětí, jejich výchově a celkově o jejich životě. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Dle Rabušice (2001) je rodičovství stále méně považováno za naplnění smyslu života člověka v poměru k dalším možnostem. Statistiky ukazují na vzrůst podílu bezdětných žen, u kterých jen malá část z nich má zdravotními problémy v souvislosti s početím. Jedná se spíše o trend západních zemí být bez dětí.

1.5 Konflikty v rodině

Slovo konflikt pochází z latinského slova conflictus, které znamená srazit se, utkat se, zápolit. Dělíme jej podle počtu účastníků konfliktu. Prvním je konflikt intrapersonální, což je konflikt uvnitř člověka, tzv. vnitřní konflikt. Naopak interpersonální konflikt se odehrává mezi více lidmi. Jedná se o situace, ve kterých se dvě nebo více osob snaží dosáhnout navzájem neslučitelných cílů. Konflikt přináší destabilizaci a napětí, ale zároveň může mít také pozitivní funkci, a to posun vpřed, k něčemu jinému, lepšímu. (Křivohlavý, 2008)

Ulrich Beck (2011) uvádí, že v současné postmoderní společnosti existuje velké množství konfliktů, které předchozí typy společností nepoznaly. Jsou to zejména konflikty,

kteřé vznikají v souvislosti s řešením otázek kvality života, rovnosti mezi partnery, emancipace žen, osob s odlišnou sexuální orientací, s odlišným náboženstvím a podobně.

Dle Plamínka (2012) potkáváme při řešení konfliktů nejčastěji dva odlišné typy subjektů, a to nositele zájmu a nositele vlivu. Oby typy subjektů jsou srovnatelně důležité. Nositelé zájmů jsou všichni ti, kteří budou ovlivněni řešením konfliktu a nositelé vlivu nebo také moci jsou ti, kteří mohou řešení konfliktů ovlivnit. Při hledání společných řešení bývá výhodné, když jsou obě strany nositeli zájmu a zároveň nositeli moci. To zejména v rodinných mediacích bývá.

Známe tyto druhy konfliktů, jsou to konflikt hodnot, který vzniká rozdílným vnímáním hodnotových vzorců chování, morálky, víry, vzdělání, tradice a zvyků. Konflikt vztahový, který vzniká na základě rozdílného vnímání a hodnocení druhé osoby, jejího chování, předpokládaného očekávání a vzájemných vztahů. Tyto dva druhy konfliktů patří mezi nejnáročnější a nejvíce emočně vypjaté. Dále je to konflikt představ, který vychází z odlišných představ a prožívání, kdy se dva neshodnou v jedné z těchto rovin. Vznikají odlišnou interpretací, nedostatkem informací nebo zkreslením. Konflikt názorů, který je podobný jako konflikt představ, ale s tím rozdílem, že určitá představa je spojena s hodnotícím soudem. Konflikt postojů, zde jde o střet názorů, které jsou citově zabarvené a jedinec zastává buď kladné nebo záporné stanovisko. Dalším je konflikt zájmů, kde jde o střet zájmů, kdy oba chtějí totéž a začnou spolu soupeřit. (Kurz praktického mediátora, 2020)

Konflikty v rodině jsou běžným jevem a lze je považovat za přirozenou součást rodinného života a jedny z běžných projevů lidské interakce. Ne ve všech situacích musí působit destruktivně, naopak v některých případech jsou konflikty jedním z klíčových procesů, které vedou ke změně nebo slouží k zachování celku.

Konflikty v rodině vznikají často z různých nedorozumění, špatně zvolené komunikace nebo díky odlišnému vnímání skutečností. Existuje několik typických příčin, které vyvolávají konfliktní situace téměř v každé rodině a bývají důvodem návštěvy psychologické poradny. Jsou to nevěra, manipulace, žárlivost, zcela odlišné názory na společný život, nedostatek respektu vůči partnerovi, neúčast na životě a výchově dětí a další. Konflikty, zejména ty dlouhodobě neřešené mohou vést právě k rozpadu rodiny. (Matějková, 2007)

1.6 Rozpad rodiny

Rozpad rodiny je možný více způsoby, a to smrtí jednoho nebo obou rodičů, rozchodem nesezdaných rodičů nebo rozvodem rodičů. Jako hlavní příčiny rostoucího počtu rozvodů je udávána volnější legislativa, tolerance společnosti k rozvodům a zejména individualizace společnosti. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014) V České republice, stejně jako ve zbytku Evropy se již dlouhodobě rozpadne téměř každé druhé manželství, a ještě mnohem více procent nesezdaných párů s dětmi. (Polák, 2018)

Rozpad rodiny je velmi náročný, a to zejména pro děti. Rozpadne se něco, co děti považovaly za samozřejmé, bezpečí, zázemí, a to, že rodiče budou stále někde nablízku. Důsledky rozpadu rodiny se dotýkají všech členů rodiny ve všech oblastech jejich života, tedy v oblasti vzájemných kontaktů, kvality vztahů i životní úrovně. Všechny tyto oblasti jsou standardně řešeny v rámci rodinné mediace a je zde tedy možnost v rámci mediace negativní důsledky rozpadu rodiny eliminovat. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Rozpad rodiny je jedno z nejsvízelnějších období pro všechny členy rodiny, a zejména pro děti, pro které představuje velkou psychickou zátěž a mohou na něj reagovat nejrůznějším způsobem. Neexistuje věk dítěte, který by byl pro rozvrat lepší a při němž by netrpělo. Při rozpadu vztahu je nutné zapomenout na investice do vztahu a se ztrátou se smířit. To však může být někdy pro člověka těžké, zejména pro ty, pro něž ztráta není symetrická. Tento fakt pak vede k různým manipulacím a touhám po pomstě. (Holá, 2013)

Dle Matouška (2013) může pomoci k lepšímu průběhu procesu rozchodu rodičů právě mediace, která by ideálně měla probíhat před rozhodnutím soudu a pomoci tak rodičům domluvit se na právních i praktických záležitostech rodiny a dětí. Pro všechny členy rodiny je situace v období rozvodu nebo rozchodu rodičů vnímána jako velmi náročná životní situace a pro některé děti, které se v tomto období mohou cítit ještě více ohrožené, to může být velmi traumatizující. Nejvíce jsou rozchodem rodičů stresovány děti, které jsou svědky domácího násilí anebo děti, které jsou manipulativně využívány rodiči jako nástroje ve vzájemném boji, a ty, které jsou záměrně popuzovány proti druhému rodiči, tzv. syndrom zavrženého rodiče. K obnovení tohoto vztahu pak vede většinou dlouhý proces, kterého se účastní mnoho odborníků z oblasti psychologie, psychoterapie, sociální práce a není jisté, zda se to podaří. Proto je vhodné, začít s mediací co nejdříve, dokud v rodině není situace příliš vyhrcoená a rodiče mají alespoň malou vůli se domluvit.

2. Orgán sociálně právní ochrany dítěte

V této kapitole se budu věnovat orgánu sociálně právní ochrany dětí, dále OSPOD.

Vzhledem k tématu práce a výzkumným cílům je zaměřena pozornost na činnost OSPOD, jeho kompetence a možnosti řešení náročných situací rodin s nezletilými dětmi. Podstatnou činností OSPOD je výkon funkce kolizního opatrovníka, kdy zastupuje zájmy nezletilých dětí v soudním řízení při rozvodu nebo rozchodu rodičů. OSPOD je v intenzivním kontaktu s rodinami, kdy sleduje vývoj situace a působí podpůrně a poradensky, zároveň je oprávněn podávat podněty a návrhy k soudu, může doporučit či nařídit využití odborné pomoci, kdy vzhledem k cíli práce je největší pozornost věnována rodinné mediaci.

Sociálně-právní ochrana dětí je souborem zákonem upravených činností směřujících k ochraně a zajištění práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. (Pazlarová, 2016)

Orgány SPOD jsou v současnosti v České republice tyto: Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně, Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady, úřady práce a obecní úřady obcí s rozšířenou působností i obecní a újezdní úřady. Na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností je SPOD vykonávána v přenesené působnosti – to znamená, že funkce státu je přenesena na příslušný úřad.

Sociálně právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Dále na děti svěřené jiné osobě odpovědné za jejich výchovu. Dále na děti vedoucí zahálčivý nebo nemravný život, i na děti, které opakovaně utíkají od rodičů, na děti – oběti trestných činů, na děti umístěné v zařízeních pro nepřetržitou péči, na děti ohrožené násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, na děti žádající o udělení mezinárodní ochrany, azylanty a děti používající doplňkové ochrany. SPO se vztahuje i na děti s rizikovým chováním. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

2.1 Popis činnosti OSPOD

Orgán vykonává sociálně-právní ochranu dětí – chrání právo dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, chrání oprávněné zájmy dítěte, působí k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečuje náhradní rodinné prostředí pro děti bez rodinného zázemí. Vyhodnocuje situaci dítěte a zpracovává plán individuální ochrany dítěte. Poskytuje nebo zprostředkovává poradenství či jinou odbornou pomoc rodinám. Vykonává roli kolizního opatrovníka, kdy

zjišťuje a následně u soudu hájí nejlepší zájem a blaho dítěte. Rozhoduje o uložení povinnosti využívat odbornou péči a o výchovných opatřeních. Realizuje opatření na ochranu dětí – podává soudu návrhy na vydání předběžného opatření v případě závažného ohrožení dítěte, návrhy na zahájení řízení o uložení výchovných opatření, ve věcech rodičovské odpovědnosti, ve věcech náhradní rodinné péče atd. Vykonává činnosti při svěřeni dítěte do péče jiné osoby. Vyhledává děti vhodné k osvojení a pěstounské péči, nebo osoby vhodné stát se osvojiteli či pěstouny, vede příslušnou spisovou dokumentaci. Vykonává činnosti spojené s výkonem sociální kurately. Řeší také závažné poruchy chování dětí a mladistvých, přestupky a trestnou činnost. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

2.2 Spolupracující subjekty OSPOD

OSPOD spolupracuje se školami, soudy, lékaři, psychology, psychiatry, nemocnicemi, léčebnami, pedagogicko-psychologickými poradnami, poradnami pro rodinu a mezilidské vztahy, poradnami pro oběti domácího násilí, středisky výchovné péče, diagnostickými ústavy, výchovnými ústavy, dětskými domovy, SOS dětskými vesničkami, zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc, azylovými domy, domy na půl cesty, dalšími OSPOD v ČR, probační a mediační službou, středisky náhradní rodinné péče, Policií ČR, a celou řadou neziskových organizací.

Pracovník OSPOD má přitom roli koordinátora, dělá případový case management. Case management je přístup postavený na koordinaci služeb. Pracovník, který je pověřen vedením případu klienta, ve spolupráci s klientem zjišťuje jeho potřeby, naplňuje plán intervence, jehož součástí je navázání klienta na dostupné návazné služby a vyhodnocuje efektivitu intervencí. (Janebová, 2014) Jinými slovy pracovník v rámci case managementu posuzuje situaci, usnadňuje domluvu, obhajuje možnosti a snaží se propojit klienta se službami a zdroji tak, aby to vedlo k úspěšnému výsledku. (Hubíková, 2018)

2.3 Rodiny jako klienti OSPOD

Obecně můžeme dle Smutkové (2007) rozlišit čtyři základní úrovně kvality rodinného soužití a se všemi těmito rodinami OSPOD pracuje.

1) Rodina funkční, je rodina, která splňuje všechny funkce a zajišťuje optimální vývoj dítěte.

2) Rodina problémová, v takové rodině je částečně narušena jedna z jejích funkcí, ale vývoj dítěte není narušen, jedná se tak např. o rodinu, kde se vyskytuje krátkodobá nezaměstnanost.

3) Rodina dysfunkční, je rodina, která neplní některou ze svých funkcí, vývoj dítěte je ohrožen, rodina není bez pomoci schopna problémy zvládnout, např. rodina alkoholiků, narkomanů, patologických hráčů, mnohoproblémová rodina nebo rodina, ve které se vyskytuje domácí násilí mezi rodiči.

4) Rodina afunkční neboli zcela nefunkční, je rodina, kde je vývoj a zdraví dítěte ohroženo. Jsou to např. rodiny, ve kterých dochází k týrání, násilí, zneužívání nebo zanedbání péče a je třeba intervence orgánu SPOD, Policie a dalších odborníků. (Paulík in Smutková, 2007, Lesný, Špitz in Smutková, 2007)

Z pohledu využití rodinné mediace při práci s rodinou je možné tuto službu nabízet jak v rodinách funkčních, kde se rodiče nemohou domluvit na nějakých záležitostech, ale jinak je péče o dítě bezproblémová, tak u rodin problémových, kde je mediace jako forma řešení konfliktních situací možná, i u rodin dysfunkčních, kde se dá využít rodinné mediace i v některých případech domácího násilí mezi rodiči. V těchto případech je však důležité řádné vyhodnocení situace, aby se mediací spíše slabé straně neublížilo.

Matoušek a Pazlarová (2016) uvádí výsledky výzkumného šetření z roku 2014, kde v agendě OSPOD odpovídali dotazovaní pracovníci na otázku, které rodiče považují za vysoce rizikové ve vztahu k fungování vůči dětem.

První skupinou jsou rodiče potýkající se s různými defekty např. rodiče se závislostí na drogách a alkoholu, rodiče s duševním onemocněním, rodiče s poruchou osobnosti, kde je násilí mezi partnery, dále rodiče s omezenými rozumovými schopnostmi, rodiče zanedbávající péči o děti a rodiče, kteří svůj nevhodný životní styl a chování předávají jako vzor svým dětem.

Druhou velice výraznou skupinou označenou za rizikovou jsou rodiče v rozvodové situaci. U této skupiny bych se ráda zastavila. Pracovníci OSPOD v rámci výzkumného šetření uvedli, že vnímají rodiče v rozvodové situaci nejen jako náročné na spolupráci a komunikaci, ale zejména vysoce rizikové vůči dětem. Zajímavé je, že riziko komplikovaného průběhu rozvodu se zvyšuje se vzděláním rodičů. Ambiciózní vysokoškolsky vzdělaní rodiče si dokazují svou moc, vyhledávají známosti, snaží se ovlivňovat okolí, manipulují, obviňují, uplatňují svoje práva a svoje ego. Pracovníci uvedli, že vzdělanější rodiče procházejí rozvodovým řízením obtížněji, jednání jsou vyhrocená, a velmi negativně se dotýká zejména

děti. Ty také mnohdy zažívají manipulativní chování ze strany rodičů, které ale může vyústit až k psychickým problémům dětí. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

A právě pro rodiny v rozvodové a rozchodové situaci vnímám rodinnou mediaci jako skvělou metodu práce s rodinou, kdy je třeba vyřešit nejenom věci právní, ale mnohem více záležitostí praktických i citových, které má rodina za pomoci mediátora potenciál vyřešit.

Plamínek (2013) uvádí, že mediátoři nezasahují do věcného řešení, ale snaží se zásadně zajistit změny ve vztazích. Mediační proces je veden tak, aby se z původního soupeření proměnil ideálně ve spolupráci, nejméně ochotě spolupráce, která bude patrná při tvorbě dohody. Mělo by se také změnit vnímání konfliktu. Na začátku mediace bývá soupeřem druhá strana sporu a v průběhu jednání by se měl stát soupeřem problém, tedy jádro sporu, které se společnými silami pokusí vyřešit.

2.4 OSPOD jako kolizní opatrovník

Orgán sociálně právní ochrany dětí bývá soudem zpravidla jmenován opatrovníkem nezletilého dítěte v právních úkonech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. Je to z důvodu zajištění ochrany zájmů nezletilého dítěte, které by jinak v tomto střetu bylo slabší stranou. Opatrovník je soudem stanovený pro jednotlivé řízení a za dítě vykonává všechna procesní práva účastníka řízení, je oprávněn činit jménem dítěte všechny úkony účastníka řízení a zastupuje dítě v celém soudním řízení až do jeho pravomocného skončení, případně ještě v řízení odvolacím. Uzavřením daného řízení funkce opatrovníka končí.

Zastupování by měl opatrovník vykonávat aktivně, to znamená s dítětem mluvit, sdělit mu všechny podstatné informace k řízení, zjistit jeho názor a přání a v řízení hájit jeho práva. Úlohou opatrovníka je hájit výhradně zájmy dítěte, a to bez ohledu na to, zda tyto zájmy vyhovují či nevyhovují zájmům jeho rodičů. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

Kolizní opatrovník bývá nejčastěji jmenován v řízeních o výchově a výživě nezletilého dítěte, tedy při úpravě práv a povinností k nezletilým dětem. Konkrétně se jedná o úpravu poměrů, kterému rodiči bude nezletilé dítě svěřeno do péče, dále stanovení výživného, úpravu rozsahu styku nezletilého dítěte s rodičem, kterému nebylo svěřeno do výchovy a v dalších záležitostech, ve kterých se zákonní zástupci dítěte nedohodnou.

Opatrovník zjišťuje poměry v rodině, možnosti, postoje a představy obou rodičů, hovoří s nezletilým dítětem, zjišťuje jeho názor a podává soudu zprávu. V rámci výkonu

kolizního opatrovnictví poskytuje rodině poradenství a mimo jiné může doporučit, případně ve správním řízení i nařídit, využití prvního setkání s rodinným mediátorem.

Janebová, Kappl, Smutek (2008) uvádí, že sociální práci nelze dělat podle nějakého návodu, protože každý lidský život je originál a její klíčovou metodou je tedy přemýšlení a schopnost zacházet s nejistotou volby. Jedinečnost sociální práce spočívá mimo jiné v neustálém, ať již úmyslném nebo neúmyslném, rozhodování mezi pomocí a kontrolou.

Květenská (2008) uvádí, že znakem profesionality je reflexe, kdy má být nabízena pomoc a kdy má být přebrána kontrola s tím, že legitimní jsou obě.

2.5 Možné cesty řešení úpravy poměrů

Ve věci úpravy poměrů nezletilých dětí mohou rodiče dospět různými způsoby. Optimálním řešením je dohoda rodičů. Další možností je sporné řešení, kdy oba rodiče před soudem dokazují svoje schopnosti nebo také neschopnost druhého rodiče se o děti postarat. Méně známou, ale již u některých soudu běžnou praxí je soudní řízení dle Cochemského modelu a další možností, jak dospět k řešení úpravy poměrů nezletilých dětí, je za pomoci mediace.

Dohoda rodičů je ideální varianta úpravy poměrů k nezletilým dětem, která ani nemusí být schválena soudem, jenom pokud si to rodiče takto přejí, např. z důvodu rozvodového řízení. Rodiče jsou schopni se bez pomoci třetí strany domluvit na následujícím uspořádání péče o své děti, včetně výživného a kontaktu.

Sporným řízením je myšleno řízení před opatrovnickým soudem, kdy rodiče nechtějí řešit rodinnou situaci ohledně svých dětí jinak než autoritativním rozhodnutím soudu. Rodiče obvykle trvají každý na své představě úpravy poměrů, většinou neberou ohledy na své děti a vzájemně bojují, kdo z koho. Využívají své prostředky a energii k přesvědčování soudu, sociálních pracovníků a případně soudních znalců, jak jsou schopní a ten druhý nikoliv. Bohužel velmi často do svých bojů zatahují děti, ať již tím, že jsou svědky konfliktů rodičů, tak neméně častým ovlivňováním a manipulací, což má na dětskou psychiku velmi negativní dopady.

Cesta dle Cochemského modelu je také jednání před soudem, které ovšem má zcela jinou strukturu. Chochemský model není v praxi českých soudů prozatím zvykem, ale také není neznámý. V několika městech je dobrá praxe, řešit úpravy poměrů k nezletilým dětem tímto způsobem.

Dle Cirbusové (2016), která uvádí, že tato praxe pochází z Německa, se jedná se o spolupráci interdisciplinárního týmu, který má předem domluvenou provázanost a postup, který se však může u jednotlivých soudů lišit. Cochemský model funguje na základě aktivní spolupráce zainteresovaných pěti subjektů, a to soudu, advokátů, orgánu péče o děti, odborné poradny a soudem oslovených znalců. Interdisciplinární spolupráce zahrnuje apel na rodiče, co nejdříve zahájit soudní řízení. K soudu se podává pouze stručný návrh, OSPOD nezjišťuje situaci v rodině a nepodává zprávu, vše se řeší společně přímo u soudu. Není tak možné, jak je u nás obvyklé, vyjadřování se k návrhům protistrany, prodlužování jednání a tím k eskalaci problémů. Tento model spolupráce vytváří soustředěný tlak na rodiče, jehož cílem je přenesení odpovědnosti za řešení situace právě na ně. V Cochemském modelu mediátoři zapojeni nejsou, ale je možno mediace i v průběhu řešení úpravy poměrů dle tohoto modelu využít. Nejvíce se osvědčuje, pokud je interdisciplinární spolupráce uplatňována od prvního kontaktu rodičů s úřady, soudy nebo advokáty. Postup je rychlejší a tím nedává moc možností k taktizování, což je zcela jistě ve prospěch nezletilých dětí. Pokud by se chtěla ČR inspirovat v Cochemském modelu, měla by být dle Cirbusové mediace samostatně vystupujícím subjektem v systému interdisciplinární spolupráce, která se bude podílet na řešení rodičovského konfliktu spolu s dalšími zainteresovanými subjekty.

Dalším způsobem řešení rodinných problémů, úpravy poměrů k nezletilým dětem a dalších záležitostí, které se týkají členů rodiny, je možné formou mediace. Je to způsob řešení konfliktů a sporů za pomoci třetí strany a to nezávislého, nestranného odborníka – mediátora. Mediaci považuji za skvělou možnost řešení rodinných sporů, a pokud je mezi účastníky alespoň malá vůle k domluvě, dohoda je možná. O rodinné mediaci budu podrobně psát v další kapitole.

3. Rodinná mediace

V této kapitole se budu věnovat rodinné mediaci. Rodinná mediace je využívána jako jedna z metod sociální práce anebo je vykonávána profesionálními odborníky – mediátory, kteří pomáhají řešit problémy v mezilidských vztazích v rámci rodin, a na tu se ve vztahu k cíli práce zaměřím.

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů v § 2 odst. a) za mediaci považuje „*postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými (dále jen strana konfliktu) tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody*“.

Z definic mediace, kterých je opravdu velké množství jsem vybrala čtyři, které jsou dle mého názoru nejvýstižnější.

Matoušek (2003) hovoří o mediaci jako o efektivní, hospodárné a šetrné metodě, která umožňuje nahlížet na spory a konflikty jako na procesy mezilidské interakce. Umožňuje stranám nahlížet a měnit své postoje a chování, vyjádřit své pocity a emoce, najít nový přístup k problémům a zaměřit se pozitivně do budoucnosti.

Holá (2013) charakterizuje rodinnou mediaci jako alternativní řešení konfliktů osob v blízkých a příbuzenských vztazích za pomoci kvalifikovaného prostředníka, mediátora. Účastníci konfliktu přistupují k mediaci dobrovolně, aktivně, s cílem vyřešit konkrétní problémy.

Matoušková (2013) definuje rodinnou mediaci jako spolupráci stran, které společně, dobrovolně a vlastními silami řeší vzájemné konflikty za pomoci třetí, nezávislé osoby - mediátora. Mediace jako zprostředkované řešení konfliktů má napomoci zlepšení vzájemných vztahů a komunikace. Má pomoci do budoucna stranám při řešení sporů využívat vlastní zdroje.

Šišková a Stöhrová (2003) charakterizují rodinnou mediaci jako alternativní metodu mimosoudního vyjednávání řešení konfliktů, kterou vede mediátor jako nezávislý odborník. Jedná se o neformální, strukturovaný proces, který má své postupy stejné pro všechny účastníky. Mediace pomáhá stranám sporu snižovat překážky v komunikaci, zjišťovat jejich potřeby a zájmy a napomáhá jim vzájemně si porozumět a respektovat. Pracuje s emocemi, které jsou v životě a konfliktech obzvlášť přítomné. Je zaměřena na budoucnost a podporuje strany sporu smírnou cestou hledat společná řešení. Cílem mediace je vytvoření vzájemně přijatelné dohody, která je praktická, reálná a jasně formulovaná, která je založená na naplnění

zájmů a potřeb všech zúčastněných stran, a to i těch, které jsou na nich závislé, obvykle nezletilé děti. Vzhledem k tomu, že na vytvoření dohody intenzivně pracují samotní účastníci, kdy dohoda je jejich společné dílo, je do budoucna předpoklad jejího plnění a zároveň zachování dobrých vztahů a možnosti budoucí spolupráce.

První forma rodinné mediace je v podstatě preventivní, kdy pomáhá při řešení problémů, kdy se např. rodiče nedohodnou na stylu výchovy dítěte, ale tyto problémy nevedou k rozpadu rodiny. Druhá forma rodinné mediace je rozvodová nebo rozchodová. Tato mediace má vést k uspokojivé stabilizaci vztahů při rozpadu rodiny a k ošetření negativních jevů, které jsou součástí rodinných krizí, častých psychických problémů dětí, které doprovázejí boje o jejich svěření do péče. Rodinná mediace výrazně pomáhá s řešením konfliktů a léčí i jiné skutečnosti než jen právní uspořádání. Někdy je velmi těsně propojená s rodinným poradenstvím a psychoterapií. Úspěšná mediace může zabránit vzniku soudního řízení anebo již v průběhu řízení může zabránit eskalaci problémů. Mediace poskytuje stranám sporu nalézt takové řešení, které bude pro strany akceptovatelné a do budoucna stranám umožní další spolupráci, aniž by se jedna strana cítila poškozena. Mediace vede rodiče k tomu, aby objevili schopnost rozhodovat v rámci rodičovské odpovědnosti, to je v zájmu dětí. Je totiž zjištěno, že většina rozvádějících nebo rozcházejících rodičů má schopnost i vůli být dobrými rodiči, a proto je důležité oddělit konfliktní partnerskou rovinu od roviny rodičovské. Mohou tak v bezpečné prostoru s mediátorem probrat veškeré záležitosti týkající se dětí. Obecně platí, že v rodinné mediace mohou být otevřena všechna témata rodinných konfliktů, která potřebují partneri vyřešit. Rodinná mediace se využívá k řešení i velmi citlivých emocionálních záležitostí. Zejména při rozpadu rodiny má průběh mediačního jednání směřovat ke zmírňování napětí a k redukování konfliktu tak, aby byly chráněny nejlepší zájmy dětí, a to domluvením vhodného výchovného uspořádání dítěte a kontaktu s dítětem. Tímto dobrovolným procesem by mělo být omezeno škodlivé působení na dítě a předpokladem je i zachování fungujících budoucích vztahů mezi členy rodiny. Rodinná mediace není vyloučena ani v případech domácího násilí. Rozlišujeme mezi dlouhodobým domácím násilím nebo jednorázovým násilím, které vyústilo z dlouhodobých vztahových konfliktů. Je to téma, které je velmi diskutované. (Holá, 2013)

3.1 Zákonné zakotvení rodinné mediace

Rodinná mediace má v České republice specifické postavení. Jde o jedinou aplikaci mediace, kterou zvláště jmenuje jak zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci, tak prováděcí předpis,

vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora. Je to zejména z důvodu přítomnosti dětí ve sporu a tím i v mediaci, i když převážně v symbolickém postavení důležitých třetích osob, kdy jejich zájmy často prezentují rodiče. (Plamínek, 2013)

Možnosti poskytování rodinné mediace v současné době je upraveno v zákoně č. 202/2012 Sb. o mediaci, v zákoně č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, v zákoně č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. (dále SPO) Mediace je také poskytována podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Dle § 99 odst.1 Občanský soudní řád (dále OSŘ) – soudu je dána informační povinnost účastníky stran upozornit na možnost využít rodinnou mediaci, případně sociální poradenství dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Dle §100 odst.2 OSŘ – soud může nařídit první setkání účastníků s mediátorem v rozsahu 3 hodin a může přerušit řízení nejdéle na 3 měsíce, pokud to uzná za účelné a vhodné. Je však vhodné, aby soud informoval o možnosti využití mediace co nejdříve, nejlépe v prvních fázích soudního řízení.

Dle § 9 Zákon o zvláštních řízeních soudních (dále ZŘS) je zakotvena informační povinnost soudu o možnostech mediace

Dle § 474 odst.1 ZŘS v rámci ochrany zájmu nezletilých dětí soud vede rodiče ke smírnému řešení. Soud může rodičům uložit účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim může nařídit setkání s odborníkem, a to na dobu nejvýše 3 měsíců.

Dle § 500-510 ZŘS může soud nařídit první setkání s mediátorem v rozsahu 3 hod.

Dle § 12 zákona o SPO může orgán SPOD uložit rodičům povinnost využít odbornou poradenskou pomoc

Dle §13 zákona o SPO je v rámci výchovných opatření v pravomoci orgánu SPOD uložit rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo účastnit se jednoho setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Jak již bylo řečeno, odborná pomoc může být doporučena nebo nařízena soudem nebo OSPOD. Odbornou pomoc obvykle zajišťují mediátoři, kliničtí psychologové a poskytovatelé sociálních služeb. Pro úspěšné zapojení této pomoci by měl ten, kdo jejich pomoc rodinám

doporučuje nebo ukládá, vědět, jaká forma je v konkrétní projednávané věci vhodná a jaké výstupy může od poskytovatele očekávat. (Polák, 2018)

3.2 Základní styly mediace

Máme tři základní styly mediace, z toho nejčastěji používanou mediací v České republice je mediace facilitativní.

Facilitativní – mediátor zprostředkovává porozumění stranám sporu ohledně jejich zájmů a potřeb. Nehodnotí, nesděljuje svůj názor ani nedává vlastní doporučení. Mediátor řídí proces mediace a strany jsou považovány za odborníky na obsah a výsledek mediace.

Evaluativní – v této mediaci je akceptována možnost mediátora vyjádřit se k obsahu sporu i k jeho možnému řešení. Využívá se tam, kde mediátor může, díky svému profesnímu zaměření-např. právník, poskytnout praktickou radu. Jeho názor není pro strany závazný, a navíc je zde podmínka, že musí o názor mediátora požádat všechny strany sporu.

Transformativní – tato mediace je zaměřena na změnu vzájemných vztahů a postojů stran a přibližuje se k rodinné terapii. Mediace nemá pevnou strukturu, mediátor nezasahuje do rozhodování stran, ale reflektuje momentální situaci stran a umožňuje pochopení potřeb, zájmů a pohledů. (Holá, 2013, Holá 2016, Praktický kurz rodinného mediátora, 2020)

3.3 Principy a hodnoty mediace

Mediace je alternativní metoda se specifickými principy, kterými jsou

Nestrannost – mediátor je naprosto nestranný, přistupuje ke stranám sporu bez předsudků.

Vyváženost – mediátor poskytuje stranám stejný čas a možnosti k vyjádření, neupřednostňuje žádnou ze stran. Dle Kopřivy (2013) je pro spokojenost účastníků a jejich pocit vyváženosti třeba respektovat prostor každého účastníka ve stejné míře.

Neutralita – mediátor nehodnotí a nekritizuje strany sporu, respektuje jejich vyjádření a nenavrhuje žádná svá řešení. Dle Kopřivy (2013) neutralita neznamená odstup nebo netečnost, naopak znamená opravdový zájem a pochopení pro každou stranu konfliktu. Odborník se zajímá, jak se každá ze stran na konflikt dívá, jak jej prožívá a dává jim za pomoci technik najevo, že rozumí tomu, co to pro ně znamená. Tím má každá ze stran možnost

bezpečně před ostatními sdělovat své pocity, zájmy a stanoviska. Pro spokojenost účastníků a jejich pocit neutrality je třeba respektovat prostor každého účastníka ve stejné míře.

Nezávislost – mediátor nemá žádnou vazbu na strany sporu, ani finanční nebo vztahovou, v této souvislosti není vhodné vést mediaci známých nebo příbuzných.

Mlčenlivost – mediátor je vázán mlčenlivostí o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v průběhu mediace, ať již dojde nebo nedojde k dohodě. Dle Potočkové (2013) je mlčenlivost stěžejním principem mediačního procesu, bez kterého by bylo obtížné strany motivovat ke sdílení informací. Mediátora lze zprostit této povinnosti pouze za specifických podmínek, např. pro účely trestního řízení, na žádost všech zúčastněných a podobně. Smlouva o provedení mediace, stejně jako závěrečná mediační dohoda, není předmětem mlčenlivosti.

Mediace je vždy dobrovolná a týká se to všech účastníků mediace, tedy i mediátora. Účastníci stran sporu mají právo mediaci kdykoliv zahájit, přerušit či od mediace odstoupit. Mediaci není možné nařídit. Dle právní úpravy je možné nařídit (soud, OSPOD) pouze první setkání s mediátorem, kdy jsou stranám sporu mediátorem vysvětleny možnosti řešení konfliktů pomocí mediace, sděleny principy a pravidla mediace a je na účastnících, zda se pro samotnou mediaci rozhodnou či nikoliv. (Matoušek, 2003, Holá, 2013)

Dodržováním těchto principů ze strany mediátora pomáhá stranám sporu jej vnímat příznivě a pozitivně. Pokud má mediátor s některým z principů problém, je na místě mediaci ukončit a případ předat jinému mediátorovi.

Holá a Urbanová (2020) uvádějí, že mediace je vnímána jako symbol svobody, a to díky jejím hodnotám, které jsou obsahem našeho právního systému. Jsou to rovnost, dobrovolnost, ochrana osobnosti, individuální zodpovědnost za řešení, respekt k lidské důstojnosti a další.

3.4 Role a dovednosti mediátora

Mediátor je nezávislý a nestranný profesionál, který disponuje analytickými schopnostmi konfliktu, umí jasně formulovat témata a předmět sporu a má schopnost usnadňovat komunikaci mezi stranami. Je odpovědný za proces mediace, za jeho efektivní vedení, nikoliv za jeho výsledek. (Matoušek, 2003)

Mediátor nastavuje pravidla a podmínky, kterými se bude mediace řídit. Vede a strukturuje jednání, aktivně naslouchá stranám, převádí sdělení stran sporu do neutrálního či

pozitivního jazyka a tím zprostředkovává srozumitelně komunikaci. Vnímá nahlížení stran na konflikt a také si aktivně všímá neverbálních projevů a pracuje s nimi. Vyhledává oblasti shody, pomáhá určit kritéria, podle kterých budou navržená řešení zkoumat a podporuje zodpovědnost účastníků. Zvažuje jednotlivé návrhy dohody, její realnost a rizika. Zprostředkovává dohodu a tu pak spolu s účastníky stran sepisuje. (Matoušek, 2003)

3.5 Systém vzdělávání mediátorů

Praxe vzdělávání mediátorů je v České republice i v jiných evropských státech nejednotná. U nás se pohybují požadavky na vzdělání mediátorů od základního výcviku 30 hodin výcviku v mediaci bez dalších povinností pro mediátora, po podmínku vysokoškolského vzdělávání magisterského typu, které obsahuje počáteční vzdělání v mediaci, certifikaci mediátora a každoroční průběžné vzdělávání v mediaci v zákonem stanoveném počtu hodin. Kvalita poskytovaných služeb mediátorů je tedy bohužel značně odlišná. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Malacka (2016) sděluje, že v České republice vykonávají mediaci podle zákona o mediaci tzv. zapsaní mediátoři, kdy zkoušku a dohled provádí Ministerstvo spravedlnosti. Mediaci může vykonávat také advokát, kdy zkoušku a dohled provádí Česká advokátní komora. Matoušek (2003) uvádí, že v roce 2000 byla založena Asociace mediátorů ČR. Jejím cílem je profesionálně vzdělávat mediátory, kdy zaručuje vzdělávací standardy, profesionalitu a dodržování etického kodexu těchto mediátorů.

Mediace může být poskytována také na základě živnostenského oprávnění. Nad těmi to mediátory však není žádná kontrola, většinou jsou to absolventi nějakého školení v mediaci, ale je možné i to, že v tomto režimu nabízí mediaci někdo, kdo žádným výcvikem neprošel. Další skupinou mediátorů jsou mediátoři, kteří poskytují mediaci v rámci pracovního vztahu, kdy tato mediace by měla být garantována standardy kvality dané organizace. Dle výše uvedených skutečností máme různé druhy mediátorů, kteří jsou v rozdílných režimech a pravděpodobně nabízejí také kvalitativně naprosto odlišné služby. (Cirbusová, 2016)

Jak již bylo řečeno v rámci požadavků na mediátora, je toho mnoho, co by měl mediátor splňovat a také, jak rozdílné mohou být služby jednotlivých mediátorů. V tomto smyslu je doporučováno klientům, aby si nejprve mediátora prověřili, jeho odbornou kvalifikaci, renomé a praxi. Osobnost mediátora je nesmírně důležitá pro celý proces mediace a jeho vliv na průběh i po skončení jednání, na jejich psychickou pohodu a spokojenost v souvislosti s výsledkem

mediačního řízení, je velký. V rodinné mediaci se často prolíná mediační řízení s rodinnou terapií a s rodinným poradenstvím. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Mediaci nabízejí jak jednotlivci mediátoři, tak speciální mediační centra. Stát garantuje kvalitu práce zapsaného mediátora, kterému na základě řízení a zkoušek uděluje nebo odebrává akreditaci. Zapsaný mediátor má tedy jak teoretické dovednosti - znalost procesu mediace a mnoha právních norem, tak praktické dovednosti – techniky a komunikační dovednosti. (Matoušková, 2013)

Z mých zkušeností, kdy dostávám zpětnou vazbu od klientů, je velmi podstatné, jakého mediátora si vyberou. Mnohdy mi bylo klienty sděleno, když jsem jim mediaci doporučovala, že jí již absolvovali a byli zklamaní. Z jejich informací pak vyšlo najevo, že tato mediace neměla strukturu, principy ani odborné vedení. Proto klientům vždy doporučuji spolupráci se zapsanými mediátory a nejlépe, protože pracuji s rodinou, tak zapsané rodinné mediátory, kterých je ovšem v naší republice velmi málo.

3.6 Proces mediace a jeho fáze

V mediaci je stanoven proces a jeho fáze, které jsou třeba pro úspěšnou mediaci přesně dodržet.

0.fáze předmediační – příprava

Probíhá zejména telefonicky nebo e-mailem, kdy je třeba seznámit potenciální klienty mediace s tím, co mediace je, jaké jsou základní principy, zásady, výhody, cena, délka setkání, jaké jsou podmínky přítomnosti dalších osob a podobně a domluvit termín setkání.

V případě nařízeného prvního setkání s mediátorem, které nařizuje soud nebo OSPOD, je ustanoven mediátor a strany sporu kontaktují mediátora nebo mediátor kontaktuje strany.

1.fáze mediace – zahájení

Probíhá seznámení, přivítání, vysvětlení role mediátora a role stran, vysvětlení procesu mediace, sdělení dobrovolnosti, mlčenlivosti důvěrnosti celého mediačního jednání, nabídnutí možnosti odděleného jednání, dotazy, odsouhlasení pravidel a sepsání smlouvy o provedení mediace.

2.fáze mediace – mediátoři naslouchají stranám

Cílem této fáze je naslouchat účastníkům, pochopit situaci, postoje, obavy, hodnoty, zájmy a potřeby obou stran, poznat oblasti shody a neshody, určit předměty dotýkající se obou stran a v závěru určit společné předměty k jednání.

3.fáze mediace – strany naslouchají jedna druhé

V této fázi již mluví strany k sobě a začíná se předmětem jednání, který je nejsnáze řešitelný. Po domluvě mají pak velkou motivaci k řešení dalšího bodu. Je třeba klienty oceňovat za snahu konflikty řešit. Cílem této fáze je pomoci stranám sporu pochopit, jak konflikt vnímá druhá strana.

4.fáze mediace – hledání možných řešení

Cílem této fáze je pomoci stranám hledat možná řešení, která budou ku prospěchu všem. Strany hledají a sdělují ke každému tématu co nejvíce možností formou braistormingu, Návrhy se zapisují na flipchart, velký papír či tabuli a vybírají se ty přijatelné a o nich se následně diskutuje.

5.fáze mediace – dosažení dohody

Cílem této fáze je pomoci stranám dospět k všestranně přijatelnému řešení návrhů, na kterých se strany shodly. Mediátor obecně shrne, na čem se strany dohodly a nechá je, aby ho případně opravily nebo konkretizovaly. Společně pracují na konkrétní dohodě kdo, co, kde, jak a kdy udělá. Mediátor oceňuje jednání přítomných stran.

6.fáze mediace – sepsání dohody a závěr mediačního procesu

Cílem této fáze je sepsání dohody, která musí splňovat SMART kritéria. Musí být vyvážená, proveditelná, konkrétní, srozumitelná, měřitelná. Dohodu si strany vytvářejí samy, mediátor je zde optimálně v roli zapisovatele.

Možné způsoby ukončení mediace jsou:

dohoda o nedohodě, částečná neboli prozatímní dohoda, kdy dohoda je na určité např. testovací období, dohoda o odkladu nebo přerušení jednání, kdy mezi klienty je dohoda v tom, že jednání bude dále pokračovat (může, ale nemusí být řečeno kdy), dohoda.

K závěru jednání je sepsána mediační dohoda pro soud nebo pro strany nebo kombinovaná pro soud i strany, anebo mediační zápis pro strany nebo mediační zápis pro právní zástupce, které podepisují jak strany sporu, tak mediátor. Na závěr mediátor ocení účastníky mediace za jejich snahu přispět k přijatelnému řešení a rozloučí se s nimi. (Matoušek, 2003, Šišková, 2016, Praktický kurz rodinného mediátora, 2020)

3.7 Nejčastější témata rodinné mediace

Rodinná mediace se zabývá především stabilizací vztahů mezi rodiči navzájem a rodiči a dětmi. Může se zabývat různými konflikty v různých formách i fázích vývoje. Nejčastěji se v rámci rodinné mediace řeší výchovné uspořádání dětí při rozvodu nebo rozchodu rodičů, úprava styků rodičů s dětmi, trávení volného času dětí, výživného, nakládání s financemi a vypořádání majetku. (Plamínek, 2013)

Další témata rodinné mediace jsou: konflikty dětí a rodičů, emancipace dítěte, výživné mezi manželi i mezi rozvedenými manželi, rozhodování o záležitostech rodiny a partnerského soužití, uzavírání předmanželských smluv, komunikace s dospívajícími dětmi, společného bydlení a bydlení po zániku manželství, péče o nemocného člena rodiny, úpravy vztahů mezi členy rodiny v rámci rodinné firmy. (Centrum pro mediaci, 2020)

Specifickými tématy pak jsou mediace ve smíšených interetnických rodinách a mediace s domácím násilím mezi rodiči, o kterém velmi prakticky informuje Zakouřilová (2014). Ta sděluje, že doposud u nás ani v zahraničí neexistuje názorová jednota, zda je mediace s prvky domácího násilí vhodná či nikoliv. Odpůrci mediace argumentují nerovností sil mezi agresorem a obětí, příznivci zase uvádějí, že nerovnost mezi partnery bývá i v běžném životě a že partneři mohou mít mezi sebou takové oblasti k řešení, které nemusí být domácím násilím zasažené. Je zřejmé, že rodiče, kteří se rozcházejí, a docházelo u nich k domácímu násilí, potřebují vyřešit mnoho praktických věcí a mediace je jedna z možností řešení. (Šišková, 2016)

Za zmínění stojí mediace, která naprosto odpovídá tématům rodinné mediace, ale specifičtí jsou její účastníci. V mediaci se setkávají účastníci, kteří mají různé komunikační a sociální dovednosti a rozdílnou, mnohdy i velmi specifickou osobnostní strukturu. Odlišnostmi v osobnostní struktuře, které ovlivňují schopnosti podívat se na problém očima toho druhého, naslouchat a kooperovat jsou zejména poruchy osobnosti. Podle Praška (2009) tvoří lidé s poruchou osobnosti v běžné populaci 6 -15 % osob z celkové populace, ve všeobecné ambulantní péči se uvádí dokonce 20-30% a u ambulantních psychiatrických pacientů se uvádí 30-50% osob v populaci. Akcentované rysy osobnosti, které zhoršují komunikační kompetence klientů, mají často blízko k diagnostikovaným poruchám osobnosti. Mediátor se nejčastěji setkává s akcentovanou osobností ve směru paranoidní, schizoidní, disociální, emočně nestabilní, histrionské a anxiózní poruchou osobnosti. (jedinec má pocity neustálého napětí a obav) Existují i další poruchy osobnosti např. závislá, narcistická, pasivně-agresivní a další, se kterými musí umět mediátor pracovat. Z uvedeného vyplývá, že proces mediace je náročný

nejen na osobnost a kompetence mediátora, ale také na účastníky stran sporu. (Dundelová, 2016)

Pro účely této práce se soustředím na témata rodinné mediace uvedené v prvním odstavci, která také OSPOD řeší ve spolupráci s mediátory nejčastěji. Z ostatních témat mi přišlo nejzajímavější a také dle mého názoru nejdiskutovanější, a ještě ne zcela prozkoumané, téma domácího násilí mezi rodiči. Je to téma velmi široké, se kterým se ve své práci na OSPOD také setkávám, avšak svým obsahem by bylo vhodné na samostatnou práci.

3.8 Limity mediace

Existují také situace, kdy rodinná mediace není možná, nefunguje. Jedná se zejména o případy, pokud rodiče nepřipouští řešení sporu dohodou, jednají tvrdě a jde jim výhradně o vítěze a poraženého. Dále z důvodu pasivity jednoho nebo obou rodičů a také, pokud si jedna strana přeje, aby bylo rozhodnuto autoritativně. Častým limitem mediace je neschopnost rodičů spolu kooperovat, a to z důvodu závislosti na drogách, alkoholu nebo z důvodů patologických nebo agresivních rysů osobnosti. Ve značném počtu případů také pokud je mezi rodiči domácí násilí. (Matoušek, 2003, Šišková, 2016)

Dalším limitem je dle Matouška (2003) to, že o mediaci, jako alternativním způsobu řešení konfliktů, naše společnost stále postrádá informace. Mediace je u nás již známá, ale není ještě zapojena do obecného povědomí, tak jak je to běžné v západních zemích. Tam se mediace využívá v 60-70 % sporů a je úspěšná zhruba ve dvou třetinách. V některých zemích je mediace upravena právním řádem a je běžné, že kauza je nejprve mediována, a pak může být, v případě, že soud dohodu odsouhlasí, schválena. V naší republice stále ještě mnoho lidí považuje soud za jedinou instanci, která je schopna rozhodnout, pokud nejsou schopni situaci řešit sami.

K tomu však Ulrich Beck (2011) uvádí, že tradiční instituce, jako jsou soudy, nemají kapacitu řešit spory nebo jejich řešení nevedou ke spokojenosti stran konfliktu. Mediaci můžeme vnímat jako alternativní možnost řešení konfliktů k přetíženému a někdy neefektivnímu soudnímu systému, která navíc vychází z dobrovolnosti, hledání individuální odpovědnosti a aktivního zapojení účastníků sporu do řešení konfliktů.

3.9 Účastníci rodinné mediace

Za účastníky rodinné mediace jsou považovány osoby přímo přítomné mediačnímu jednání. Mediace, jako procesu hledání společných řešení, mohou být nepřímo účastny i další osoby a instituce, např. soud, OSPOD, státní zastupitelství, které do samotného jednání nevstupují, ale mohou do jisté míry ovlivnit její proces. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Základními účastníky jsou klienti, kteří řeší svůj konflikt, tedy rodiče a další osoby, které jsou konfliktem dotčeny, kdy specifickými účastníky jsou děti. Dále mediátor, zástupci klientů-většinou jejich právní zástupci, dále konzultanti, kteří poskytují klientům nebo mediátorovi odbornou informaci a případně další odborníci přizvaní k mediaci, např. lékař nebo psycholog. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

3.10 Právní zástupci a další jiné osoby jako účastníci rodinné mediace

Právní zástupci, kteří vstupují do mediace se svými klienty, se nacházejí ve zcela jiné pozici, než na kterou jsou zvyklí. Mediační proces je založen na principu dobrovolnosti, aktivní účasti stran a hledání smírného řešení. Bojovný postoj právníků a kladení nereálných požadavků, známých ze soudních jednání, jsou v mediaci kontraproduktivní a mediaci spíše brzdí. Vyhraněné a agresivní postoje právních zástupců komunikaci i celý mediační proces značně ztěžují. Přítomnost právních zástupců ovlivňuje dynamiku procesu a také rozhodování stran sporu. Tento vliv je mediátorům znám natolik, že s přítomností právních zástupců při mediaci souhlasí jen velmi neochotně. Mediace je procesem stran, a nikoliv právních zástupců. Ti by měli být spíše klientům ku pomoci a být aktivní v prvotní a závěrečné fázi. V prvotní fázi by měli klientům objasnit mediační proces a motivovat je k účasti. V závěrečné fázi je vhodná jejich asistence při sepisování mediační dohody a dohlédnutí na její faktickou právní správnost. (Potočková, 2013)

Mám zkušenost, že přítomnost právních zástupců na mediaci je v poslední době velmi rozšířená a není ze strany klientů přijímaná příliš kladně. Klienti sdělují, že jim jejich přítomnost není příjemná, nemají pocit důvěrnosti, těžko se jim před nimi sdělují některé skutečnosti, vnímají je, jako osoby navíc.

Povinností mlčenlivosti je zavázán dle naší právní úpravy pouze mediátor a osoby, které se podílely na přípravě, zajištění a průběhu mediace, nikoli strany sporu nebo právní zástupci. Někteří mediátoři řeší tuto situaci závazkem mlčenlivosti na všechny přítomné strany i jejich právní zástupce na základě písemného ujednání ve smlouvě o mediaci. Na základě

takého smlouvy je všem účastníkům mediace garantováno, že nebude zneužito nic z toho, co bylo řečeno. (Potočková, 2013)

Ostatní účastníci, kteří jsou přizváni rodiči k mediačnímu jednání jsou nejčastěji blízké osoby nebo odborníci, kteří jsou mediaci přítomní jako jejich podpora. Mediátor si k jednání přibírá odborníky, kteří mají napomoci k vyjasnění specifických témat nebo při jednání s dítětem např. dětského psychologa, není to však příliš časté.

3.11 Děti jako účastníci rodinné mediace

Pro děti je období, kdy jsou v rodině konflikty, které vyvrcholí rozpadem rodiny velmi náročné. Rozpadne se jim to, co považují za samozřejmé. Navíc rodiče, kteří řeší situaci s právníky, řeší ekonomické záležitosti, případně nové bydlení, soudní a jiná jednání, jsou často vůči dětem méně citliví, a to právě v době, kdy by to děti nejvíce potřebovaly. Hlavní rozhodování je na rodičích, ale pokud rodiče svým dětem naslouchají a vědí, co každé z nich v rodině prožívá, mohou rozhodnout v jejich zájmu. Tento zájem však může každý z rodičů i dítě vnímat zcela odlišně. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Zapojení dětí do mediace je také otázkou rodičovské odpovědnosti. V naší zemi je standardně zapojení dětí do mediace podmínováno předchozím souhlasem rodičů. Vychází se ze zásady dobrovolnosti celého procesu mediace pro všechny účastníky. Pokud uvažujeme o podmínkách zapojení dítěte, měli bychom uvažovat o třech subjektech. Za prvé to může být podmínka v rámci pravidel, které stanoví mediátor a pokud se rodiče pro tohoto mediátora rozhodnou, dítě bude zapojeno. Druhou možností je domluva rodičů a mediátora, zda dítě bude nebo nebude zapojeno. Na třetí podmínku je třeba se dívat z pohledu dítěte, zda je možné jej takto zavázat, ať již mediátorem nebo rodiči, bez ohledu na to, zda dítě chce nebo nechce být zapojeno. Všechny tyto podmínky a otázky zapojení dítěte souvisí s věkem dítěte, s možností odmítnout účast a také s rodičovskou odpovědností, zda odmítnout mediaci se zapojením dítěte. Zákon o mediaci nestanovuje participaci dítěte jako povinnou podmínku, a proto se v tomto ohledu jeví, že podmínka zapojení dítěte do mediace nemůže být povinná. (Brzobohatý, Círbusová, 2020)

Lze však uvažovat o tom, že zapojení dítěte do mediace může být formulováno jako podmínka smluvní, tedy v rámci poskytování služeb mediátora, která je zapsána ve smlouvě o mediaci. Tato možnost je z hlediska zákona o mediaci naprosto legitimní, kde se v § 4 tohoto

zákonu uvádí, že strany si mohou s mediátorem sjednat další závazky nad rámec vymezených, ba naopak je to velmi žádoucí definovat podrobnější úpravu. (Brzobohatý, Cirbusová, 2020)

Ve všeobecném komentáři č.12 z roku 2009 výboru pro práva dítěte OSN se s odkazem na článek 5 uvádí, že „*Úmluva uznává práva a zodpovědnost rodičů, nebo jiných zákonných opatrovníků, zajistit dětem příslušné vedení, ale podtrhává, že toto vedení má mít za cíl podpořit dítě ve využívání vlastních práv a vyžaduje, aby vedení dítěte bralo v potaz jeho rozvíjející se schopnosti*“. Je tedy uznán rozdíl moci, kterou mají rodiče ve vztahu k dětem i to, že je stát povinen je respektovat. Na druhé straně dle článku 5 Úmluvy stát předpokládá, že rodiče budou uplatňovat svoji moc ve prospěch svých dětí. Jedná se o právo dětí obdržet od svých rodičů náležité vedení a podporu k tomu, aby byla naplněna jejich práva (Brzobohatý, Cirbusová, 2020)

Zapojení dítěte do rozhodování o jeho výchovném prostředí je za specifických podmínek možné, z hlediska psychologického je však nutné. Rodiče by měli své děti o rozpadu rodiny informovat, a to velmi citlivě a snažit se identifikovat jejich potřeby a priority pro další rozhodování. Výzkumy ukazují, že děti jsou dobrými svědky událostí a jsou schopné se vyjádřit k rozhodnutí, které bude ovlivňovat jejich život. Bylo zjištěno, že pokud dostanou příležitost se na tomto rozhodování podílet a účastní se mediace, přijmou postupně odpovědnost za její průběh a budou s ním spokojeny. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Na základě těchto zjištění zpracovaly čtyři americké profesní asociace standardy postupů při účasti dětí na rodinné mediaci. Prvním, co je důležité, je pečlivě zvážit rozhodnutí, zda, kdy a jak se dítě účastní rodinné mediace. Je nutné brát v úvahu věk dítěte, rozumovou úroveň, schopnost formulovat svoje potřeby, případně návrhy a pochopitelně zájem dítěte se procesu mediace zúčastnit. V rodinné mediaci se za dítě považuje osoba do 18 let. Obvyklá hranice, kdy je dítě považováno za schopné formulovat svoje názory a vyjádřit se k věcem, které se ho týkají je věk 12 let, a to jak dle amerických asociací, které výzkum a standardy sepsaly, tak dle české právní úpravy. Vždy by však měly být zváženy potenciální rizika a přínosy účasti dítěte na mediaci. Děti potřebují vědět, že se na rodiče mohou spolehnout, že budou dělat správná rozhodnutí. Děti dokážou odhadnout, co si kdo z rodičů přeje a nechtějí je zklamat, bojí se trestu, ať již skutečného nebo imaginárního. Děti dost vědí o tom, co by chtěly a potřebovaly, ale nejsou vždy zralé k posouzení všech svých nejlepších zájmů. Jednou ze základních podmínek účasti dítěte na mediaci je vhodné načasování.

Děti by neměly být vystaveny konfliktům rodičů a neměly by být ti, kteří budou rozhodovat o tom, kdo si je má vzít do péče a jak se budou s druhým rodičem stýkat. Smyslem účasti dítěte

je znát od dítěte informace, aby se rodiče mohli dobře a v jeho zájmu rozhodnout, nikoliv rozhodování dítěte.

Hlavním úkolem mediátora je navázat s dítětem vztah a získat si jeho důvěru. Mediátor vede dítě ke sdělení svých potřeb a přání, ale nesměřuje jednání k jeho rozhodnutí, protože to je záležitost rodičů. Domlouvá se s dítětem, které sdělené informace může rodičům sdělit, protože je považuje za důležité pro jejich rozhodování a které ne. Mediátor buďto nechává dítě sdělovat jeho potřeby před rodiči nebo nejprve samostatně jedná s dítětem a zjišťuje jeho potřeby a teprve poté jedná s rodiči. Otázka citlivosti informací, které dítě sděluje a jejich nakládání s nimi je při účasti dítěte zásadní. Doporučuje se mediátorovi, aby přání dítěte byla rodičům sdělována jako jeho potřeby, protože takto je rodiče spíše přijmou. V souvislosti s informacemi získanými od dítěte je však třeba opatrnosti. Z psychologického hlediska si totiž dítě nemusí uvědomovat důsledky svých požadavků, je snadno ovlivnitelné, nechce rodiče zklamat a podobně. Hodně závisí na jeho věku a rozumové vyspělosti. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Účast dítěte na mediaci získala v zahraničí mnoho podporovatelů i odpůrců. Podporovatelé odkazují na dobré příklady z praxe. Odpůrci argumentují tím, že přítomnost dětí na mediaci je pro ně traumatizující a nejsou v mediaci schopny otevřeně komunikovat a spolurozhodovat. Výše uvedené zpracované standardy mediátorů, které upravují postup, jsou doporučením z reálné praxe, ale každý stát si musí vytvořit vlastní soubor pravidel. Dle Holé je však vhodné, i přesto, že by se v mediaci za účasti dítěte nedošlo k výsledkům, aby měly děti možnost se vyjádřit a bylo jejich vyjádření bráno vážně. Lépe se pak smíří se skutečností, do které mohly zasáhnout a které již lépe rozumí. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

V Mediačním centru Olomouc uplatňují pravidlo, že zapojení dětí je normální součástí mediačního jednání a takto by to bylo dobré pojmout i jinde. Z výzkumu totiž vyplývá, že rodiče souhlasí se zapojením dětí do mediace, ale jenom pokud se to netýká jich osobně. Bylo by vhodné, kdyby bylo zapojování dětí do mediace nastaveno jako způsob práce, který je daný a není možné jej měnit. Pokud by bylo zapojení dětí nastavené jako obecný princip, pro rodiče by byl přijatelný. (Brzobohatý, Cirbusová, 2020)

Rodinná mediace poskytovaná Mediační službou Brno pro klienty Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (dále ÚMPOD) počítá se zapojením dětí od šesti let, nebo jejich hlasu, jako samozřejmou součástí procesu. Konkrétní způsob a rozsah zapojení dítěte je vždy určen po rozhovoru dítěte s dětským specialistou ÚMPOD. Tím je dětský

psycholog, který na základě rozhovoru a dalších faktorů a skutečností situaci posoudí. (Příručka ÚMPOD, 2020)

3.11.1 Role dítěte v rodinné mediaci

V rodinné mediaci je to často tak, že dítě je jedním z těch, koho se mediace dotkne. První situace, která bývá méně častá, je ta, kdy je dítě jednou ze stran sporu a aktivně v mediaci hájí své zájmy. Jedná se o konflikty, kdy se dítě chce emancipovat nebo je konflikt mezi dítětem a rodičem, anebo může nastat konflikt v otázce správy majetku dítěte nebo sporu o dědictví.

Druhou situací je mediace konfliktu rodičů, kdy předmětem konfliktu jsou záležitosti, které se dítěte bezprostředně dotýkají a jejichž vyřešení je zásadní pro budoucnost dítěte. Jak v tomto případě postupovat, má být dítě slyšeno, nebo ne? Účastníky mediace jsou rodiče, ale mediátor by měl dle zákona o mediaci zohlednit zájem dětí. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Dle § 8 odst.1 písm.a), b) zákona č. 202/2012 Sb. o mediaci a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů „mediátor je sice povinen dodržet nestrannost vůči všem účastníkům, nefavorizovat nikoho z přítomných ani nemít osobní zájem na určité podobě řešení, ale přesto by měl mít na zřeteli zájmy dítěte. Mediátor by měl nezávisle a nestranně dbát na to, aby i při respektování práv stran konfliktu byl zohledněn zejména zájem nezletilých dětí“. (Doleželová, 2013)

Rogalwiczová (2019) uvádí, že aktivní zapojení dítěte do soudního řízení, kterého je dítě účastníkem, je v souvislosti s participačními právy dítěte poslední dobou značně diskutované téma. Zapojení dítěte by měli především vyhodnotit rodiče, kteří dítě nejlépe znají, zda je dítě schopné takovou situaci zvládnout. Konečné slovo však určuje soudce, který by měl zamezit přílišnému ochranitelství ze strany rodičů a také tomu, aby dítě bylo vystaveno zbytečnému stresu a tlaku. Tato situace se dá aplikovat i na mediaci, kde o zapojení dítěte v mediaci, pokud není jednou ze stran mediace, rozhodují většinou rodiče. Na mediátorovi je pak posouzení, jak zjistit a zajistit, aby byl zohledněn zájem nezletilých dětí.

Jak je však možné zohledňovat názor dítěte bez toho, aby bylo slyšeno?

Při aktivní účasti dětí na mediaci je třeba opatrnosti a dobré plánování struktury procesu. Děti by neměly být vtaženy do konfliktů rodičů a do rozhodování, komu budou svěřeny. Na druhou stranu je složité najít vhodné uspořádání, které bude dítěti nejlépe

vyhovovat, pokud jej rodiče neznají. Účast dítěte na mediaci je tedy vhodná až tehdy, pokud jsou rodiče schopni konstruktivně komunikovat a situaci řešit. (Holá, 2011)

Dítě by mělo mít stejně jako v soudním řízení, kdy je o věci informováno a slyšeno s ohledem na věk a rozumovou vyspělost, možnost vyjádřit se i v rámci rodinné mediace. Mediátor totiž, na rozdíl od soudu, nemá možnost rodičům nařídit výslech dítěte, pokud si není jist tím, co je v jeho zájmu. Jeho úkolem je především vést osoby ke smírnému a optimálnímu řešení. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

3.11.2 Zájem dítěte

Zájem dítěte je široký pojem, který každý z aktérů může identifikovat jinak a v rámci odborné literatury je k pojmu zájmu dítěte mnoho interpretací. Obecně je zájmem dítěte, aby byla zachována rodina a pokud to není možné, aby mělo dítě i nadále kontakt s oběma rodiči, pokud se nejedná o patologické osobnosti. Zájem dítěte je základní princip při sociální práci s rodinami s dětmi, dle zákona, rodinného práva i v mediaci. Mohli bychom jej vyjádřit jako potřebu, jejíž uspokojení je pro zdravý a harmonický vývoj dítěte důležité. Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí je povinnost sociálních pracovníků zjišťovat a hájit nejlepší zájem dítěte, tedy takový, který bude plně respektovat všechna práva dítěte v souladu s jeho specifickými potřebami, zájmy, schopnostmi a možnostmi.

Problémy s posouzením toho, co je v nejlepším zájmu dítěte, bývají především při jednání o úpravě poměrů v tom, kdy oba rodiče chtějí dítě do své péče a mají snahu se jevit jako lepší pečovatel na úkor druhého rodiče. Každý z obou rodičů ve snaze vyhrát, může používat a často také používá prostředky, které paradoxně přímo či nepřímo dítě poškozují, např. navádění dítěte, poškozování druhého rodiče. Každý z rodičů pak definuje zájem dětí zcela odlišně. (Štěpaník, 2017)

Dle Plamínka (2012) je pro dobré posouzení zájmu třeba, aby se procesu mediace mohli účastnit všichni nositelé zájmů. V ideálním případě by měli být přítomni samotného jednání nebo její části, anebo alespoň respektováni všichni nepominutelní nositelé, kterými jsou v případě rodinné mediace myšleny děti, které samotné mediaci nejsou často přítomné.

Hofschneiderová (2016) uvádí, že dle Výboru OSN pro práva dítěte je nejlepší zájem dítěte definován jako právo dítěte na plné využívání všech práv zaručených Úmluvou. V případech, kdy toto plné a účinné požívání všech práv nebude možné, je třeba aby bylo jednáno o takovém opatření, které se bude tomuto ideálnímu stavu co nejvíce přibližovat a aby

dítě mohlo využívat svá práva v nejvyšší možné míře. Zjišťování nejlepšího zájmu je neustálý dynamický proces, kdy se zjišťuje a vyhodnocuje situace dítěte a rodiny, a dle konkrétních okolností případu se posuzuje a určuje nejlepší zájem dítěte.

Neexistuje žádný nadřazený zájem neboli žádné nadřazené právo dítěte. Při zjišťování nejlepšího zájmu dítěte je třeba, aby nebylo některé právo bezdůvodně upřednostněno před právem druhým. Jedná se o tato práva – kritéria při posuzování nejlepšího zájmu dítěte:

názor dítěte – má mimořádný význam, jedná se o participační práva dítěte, přistupuje k dítěti jako k subjektu práv, respektuje jeho autonomii a je nezbytným předpokladem zjištění nejlepšího zájmu dítěte,

identita dítěte – souvisí s charakteristikami dítěte jako je jeho pohlaví, národnost, víra, kulturní identita či osobnost dítěte,

zachování rodinného prostředí a navázaných vztahů,

péče, ochrana a bezpečí dítěte – neboli blaho dítěte, myslí se tím zajištění materiální, fyzické, vzdělání dítěte, zajištění emocionálních a citových potřeb dítěte a jeho bezpečí,

zvláštní zranitelnost dítěte – jsou to zejména děti postižené, dále děti, které se staly obětí zneužívání nebo týrání, děti příslušející k menšinám,

právo dítěte na zdraví – myslí např. na případy, kdy je možné se rozhodnout pro více způsobů léčby nebo kdy je výsledek léčby nejasný,

právo dítěte na vzdělání – zajištění přístupu ke vzdělávání a s ním souvisejících aktivit, poskytnutí odpovídající podpory dětem při vzdělání, využitím odpovídajících vzdělávacích metod. (Hofschneiderová, 2016)

Dle Úmluvy o právech dítěte, v IX. Obecném komentáři z roku 2013 je koncept nejlepšího zájmu definován jako komplexní, flexibilní a přizpůsobitelný, který je třeba posuzovat individuálně, podle konkrétní situace dítěte, se zřetelem k jeho osobnosti, situaci a potřebám. Nejlepší zájem dítěte se uplatňuje ve všech věcech týkajících se dítěte a zohledňuje se při řešení případných rozporů mezi právy zakotvenými v Úmluvě nebo jiných úmluvách o lidských právech.

3.11.3 Právo dítěte být slyšeno

Právo dítěte být slyšeno je upraveno v mnoha mezinárodních úmluvách, z nichž uvedu ty hlavní. Zásadní mezinárodní úmluva, která obsahuje práva dítěte na jeho slyšení je Úmluva

o právech dítěte. V ní je upraveno, že smluvní státy zajistí dítěti, které je schopno své názory formulovat, právo se svobodně vyjadřovat v záležitostech, která se jej dotýkají, dále poskytnout možnost dítěti být slyšeno v každém soudním nebo správním řízení, která se ho dotýkají a věnovat jeho názorům patřičnou pozornost. Jde o to respektovat a rozhodovat v zájmu dítěte. Další podstatnou mezinárodní úmluvou, která zaručuje práva dítěte na informace, konzultaci a vyjádření vlastního názoru je Úmluva o styku s dětmi. Právo svobodně vyjadřovat své názory k záležitostem, které se dítěte dotýkají a zároveň povinnost veřejných orgánů a soukromých institucí konat tak, aby byl prvořadým hlediskem zájem dětí, upravuje Listina základních práv Evropské unie. Účelem Evropské úmluvy o výkonu práv dětí je podporovat práva dětí a jejich výkon tím, že bude zabezpečeno, že děti budou informovány o řízeních, která se jich týkají a mohou se k nim vyjádřit, nebo se jich účastnit. Informování dle čl. 2 této úmluvy se myslí poskytnutí potřebných informací k řízení, které se jich dotýká, a to buďto osobně nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů. Dle čl. 3 zajišťuje dítěti právo na informace a na vyjádření názoru v řízení a sdělení o možných důsledcích budoucího rozhodnutí. Článek 6 se týká soudního řízení, kdy některé požadavky kladené na soud lze vztáhnout i na rodinnou mediaci. Podle tohoto článku má soud před vynesením rozsudku posoudit, zda má dostatečné informace k rozhodnutí v zájmu dítěte, pokud je dítě schopné vzhledem k věku a vyspělosti chápat situace, tak jej informovat a vyslechnout, umožnit mu vyjádřit jeho názor a vzít tento názor v úvahu. V čl.13 je uvedeno, že je doporučeno v zájmu nezletilých dětí předcházet soudním sporům a hledat jiné způsoby řešení sporů. Rodinná mediace je bezesporu způsob smírného řešení sporu. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Výčet mezinárodních norem, které se věnují právem dítěte být slyšeno a zjištěním jeho názoru je poměrně rozsáhlý, což ukazuje, jak významné právo to je. Přední místo zaujímá Úmluva o právech dítěte, která je součástí ústavního pořádku České republiky a tím i nadřazena zákonům a předpisům nižší právní síly. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Vnitrostátní zakotvení práva dítěte být slyšeno je především v Ústavě České republiky (dále jen Ústava) a Listině základních práv a svobod. (dále jen Listina) Ústava v článku 96 odst.1 uvádí rovnost práv všech účastníků před soudem, což lze také aplikovat na mediální řízení. Dalšími zákony, které upravují právo dítěte být slyšeno jsou:

Zákon č. 359/99 Sb., o sociálně právní ochraně v § 8 odst.2 uvádí, že dítě, které je schopno formulovat svoje názory má právo se vyjadřovat k záležitostem, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů. Jeho vyjádření se věnuje patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. A dle stejného paragrafu odst. 3 je uvedeno, že dítě, které je schopné

posoudit s ohledem na svůj věk význam řízení, které se jeho osoby týká, bude informováno od orgánu SPOD o všech záležitostech, které se týkají jeho osoby, kdy věk dítěte je definován jako starší 12 let, kdy se má za to, že dítě v tomto věku je schopno si na věc udělat názor a ten sdělit.

Dle Kováčové (2014) by se měl v duchu tohoto zákona řídit i mediátor, když zjišťuje názor dítěte na konflikt v rodině, který se ho týká. Měl by přihlížet k věku a zejména k rozumové vyspělosti dítěte a informovat jej o všech podstatných věcech, které se jej dotýkají v souvislosti s rodinnou mediací. Mediátor nenahrazuje soud ani orgán OSPOD, ale vstupuje do rodinně právního konfliktu jako nezávislý odborník. Mediátor by měl dbát na to, aby mediační dohoda rodičů byla vždy v zájmu nezletilého dítěte.

Dalšími předpisy, které upravují zjišťování názoru nezletilých dětí je zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, který uvádí obdobně jako zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, že pokud je dítě účastníkem řízení a je schopno sdělit svůj názor, je jeho názor správním orgánem zjišťován, a to buď přímo od dítěte nebo prostřednictvím zástupce nebo orgánu SPOD, a to i bez přítomnosti rodičů, s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Také v zákoně č. 109/2002Sb. o ústavní výchově je dle §20 odst. 1 písm. j) pamatováno na to, aby dítě mělo možnost se vyjádřit ke všem zamýšleným i prováděným opatřením a byla jeho věnována patřičná pozornost. Stejně tak v zákoně č. 89/2012 Sb. občanský zákoník v § 806 o osvojení, se vyžaduje souhlas dítě s osvojením vždy, pokud je mu více než 12 roků s přihlédnutím k rozumové vyspělosti dítěte, může být i v dřívějším věku. Občanský zákoník v § 867 upravuje participační práva dítěte a přikazuje soudu povinnost, aby dítě, pokud se jednání dotýká jeho zájmu, obdrželo informace potřebné k vytvoření názoru a bylo slyšeno. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Podobné je to i s rodinnou mediací, kdy by mělo být dítě informováno o podstatných skutečnostech a důsledcích mediace a poté se mělo možnost vyjádřit. Názoru dítěte by mělo být přihlédnuto, ale samotná dohoda rodičů nemusí být v souladu se stanoviskem dítěte. Mediátor by však měl zajistit, aby výsledná mediační dohoda byla v zájmu dítěte.

Dle Kováčové (2014) mediátor nemá takové pravomoci jako soud, nemůže dítě nutit do vyjádření ani rodiče pro případný rozhovor vykázat. Mediace je postavena na principu dobrovolnosti, může se s rodiči a dítětem na případném postupu dohodnout nebo se o to pokusit. Dle Holé (2014) by bylo velmi žádoucí, aby pro zjišťování názoru dítěte byly v rodinné mediaci stanoveny postupy a pravidla.

3.11.4 Věk dítěte na slyšení

Horní hranice věku dítěte je dána 18 rokem života a spodní určena není. Dle Občanského zákoníku by zásadně mělo být osobně slyšeno každé dítě nad 12 let. Věk 12 let je dán zákonem z toho důvodu, že se předpokládá, že dítě v tomto věku je schopno si udělat na situaci svůj názor a ten sdělit. Jsou však děti starší, které z důvodů nemoci nebo mentální zaostalosti nebudou schopné svůj názor sdělit. Naopak jsou i děti mladšího věku, které jsou rozumově vyspělé a jsou schopny svůj názor formulovat. Názoru dítěte by soud měl věnovat patřičnou pozornost, to však neznamená, že bude rozhodnuto v souladu s jeho stanoviskem, které nemusí být v jeho nejlepším zájmu. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Kováčová (2014) sděluje, že dle výboru OSN neexistuje spodní věk dítěte, a byly i případy, kdy podle rozhodnutí Nejvyššího zemského soudu ve Frankfurtu bylo vyslechnuto dítě tříleté. V právním řádu České republiky není stanoven přesný věk, od kterého by bylo vhodné zjišťovat názor dítěte.

V naší soudní praxi se standardně ustálila hranice 12 let věku dítěte, ale běžně bývají slyšeny děti se vstupem do základní školy, tedy ve věku kolem 6-7 let, vždy však s přihlédnutím k jejich celkovému, zejména rozumovém vývoji.

Hobl (2018) uvádí, že v judikatuře Ústavního soudu je uvedeno mnoho podmínek a okolností, které by měly být splněny pro slyšení dítěte. Výzkumy ukázaly, že nelze určit věk dítěte, od kterého by mělo být slyšeno. Na schopnost dítěte sdělit svůj názor má vliv mnoho faktorů. Je to nejenom věk a rozumová vyspělost, ale také informace, zkušenosti, prostředí dítěte a s tím související sociální a kulturní úroveň. Dle názoru Výboru pro práva dítěte by všechny státní orgány měly primárně předpokládat, že dítě schopno slyšení je a tento předpoklad případně na základě konkrétně posouzeného případu dítěte, vyvrátit.

3.11.5 Participace dítěte - zapojení dítěte do rozhodování

Co si můžeme představit pod zapojením dítěte? V právní literatuře, odborných publikacích i v judikatuře se často mluví o slyšení dítěte, o zajištění možnosti vyjádřit se, o zjištění názoru dítěte, kdy je dítě vnímáno jako subjekt práva. Z nálezu Ústavního soudu ze dne 8.10.2018, sp. zn. II. ÚS 725/18 však vyplývá, že slyšení dítěte nemůže být pouze o zjištění názoru dítěte, kde je dítě jako zdroj informací. Má zahrnovat zejména komunikaci s dítětem, sdělením informací, aby se dítě v řízení mohlo orientovat a poskytnutí dítěti vysvětlení, jak bylo rozhodnuto a jak byl jeho názor do rozhodování zahrnut. (Brzobohatý, Cirbusová, 2020)

Úmluva v čl. 12 zabezpečuje dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se jim musí věnovat patřičná pozornost odpovídající věku dítěte a jeho úrovni vyspělosti. Poskytuje dítěti možnost, aby bylo vyslyšeno v každém řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu.

Zapojení dítěte může být nejenom formou rozhovoru s dítětem ve vhodných podmínkách prostředí, kde se rozhovor uskutečňuje, ale i o dalších modelech zapojení, které mohou být postavené na hře, například za pomoci různých interaktivních karet, malování, práce ve speciálně upraveném pískovišti a podobně. (Brzobohatý, Cirbusová, 2020)

Dle Brzobohatého a Cirbusové (2020) je také rozdíl mezi aktivním zapojením dítěte do mediačního jednání a participací dítěte ve smyslu zjištění názoru dítěte.

Zjišťování názoru dítěte může být však mnohdy velmi složité. Dítě bývá pod značným tlakem ze strany rodičů, kteří se snaží ovlivnit jeho postoje. A nejedná se jenom o ovlivňování, ale také vydírání, zastrašování, uplácení a také tzv. syndrom zavrženého rodiče. Nejvíce nebezpečně je vnímán tzv. syndrom zavrženého rodiče tedy odcizeného rodiče, kdy jeden z rodičů úmyslně manipuluje s dítětem a programuje jej proti druhému rodiči. Dítěti je vštěpován odpor a kritika, která je neoprávněná, překroucená nebo přehnaná. Dítě se identifikuje s programujícím rodičem, věří mu a nabývá pocitu, že to, co mu bylo řečeno je pravda, kterou samo zažilo a druhého zavrhne. Holá (2014) s odvoláním na odbornou literaturu uvádí, že nejvíce programujícími rodiči jsou ženy, které otce v očích dětí pomlouvají a pošpiňují. Složitost zjišťování názoru dítěte je ovlivňováno také ze strany dítěte, jako např. lhavost dítěte, snaha zavděčit se, fabulace dítěte, které je rádo středem pozornosti a další.

Výše uvedená úskalí se zjišťováním názoru dítěte by neměla mediátora od této snahy odradit, ale spíše varovat, aby byl pozorný posluchač a pozorovatel. Měl by se pokusit zjistit, zda dítě rodiče odmítá, protože je naprogramováno od druhého rodiče nebo má ke svému postoji objektivní osobní důvody, a to vše následně zohlednit v procesu mediace. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Zohlednění zájmů dítěte při mediaci je dáno tím, v jaké roli dítě je. Pokud je dítě účastníkem mediace, např. při řešení konfliktu ohledně jeho emancipace, bude projevovat své zájmy a samo navrhovat obsah mediační dohody. V případě, že dítě nebude účastníkem mediace, ale bude se jej mediační dohoda přímo dotýkat, měl by mediátor vzhledem k uvedenému, zjistit jeho názor. V ideálním případě by se dítě mělo mediace účastnit nebo alespoň její části. Hodnocení zájmu dítěte je v tomto případě na dospělých, kteří mohou mít

jinou představu než dítě nebo státní orgán. V rámci zjišťování názoru, případně přání dítěte by měl mít mediátor na paměti to, že si dítě nemusí být vědomo nevhodnosti svých požadavků. Rodinný mediátor by měl vždy zohledňovat zájem dítěte a o jeho zájmu by měl mít informace a měl by dítě také informovat, a to vždy s ohledem na věk a jeho rozumovou vyspělost. Dítěti by měl mediátor vysvětlit důsledky vyhovění a nevyhovění jeho přání a měl by je pak v rámci mediace zohlednit. Rodinný mediátor vstupuje do konfliktu jako nezávislá osoba, která pomáhá rodičům konflikty řešit. Právě jejich řešení může mít velké následky na nezl. děti, a proto je nutné, aby byla dohoda vždy v zájmu nezl. dětí. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Celkově je vyjádření dítěte, k tak osobním záležitostem, jako je konflikt rodičů a další témata, považováno za obtížné. Lze konstatovat, že by dítě mělo mít vždy, pokud je to možné, prostor pro svoje vyjádření. Záleží na osobnosti konkrétního dítěte, konkrétního mediačního jednání a na dovednostech a posouzení mediátora. (Holá, Wetphalová, Kováčová, Spáčil, 2014)

Autoři Brzobohatý a Cirbusová (2020) shromáždili různé mezinárodní výzkumy a studie z mediací rodičů, ve kterých byly zapojeny také děti. Bylo zjišťováno prožívání a efekty, které přinesla tato mediace jak dětem, tak rodičům.

Nejprve se zaměřím na děti. Většina dětí se vyjádřila, že pro ně zapojení bylo užitečné, měly možnost nezávisle na rodičích sdělit své názory, přání, obavy a nápady. Ve vztahu k rodičům, nejdříve k matkám, později také k otcům, bylo prokázáno zlepšení vzájemného vztahu. Děti sdělovaly, že jim rodiče nyní lépe rozumí a více se o ně zajímají. Hodnocení se provádělo po roce od mediace. V dřívějším termínu to dle odborníků nemá smysl vyhodnocovat, děti berou účast na mediaci jako epizodu v životě, ale později jsou schopné její přínos zhodnotit. Dle odborníků děti v rámci mediace poskytly rodičům své zkušenosti a vhléd do situace v rodině ze svého pohledu. Zároveň tím získaly pocit důležitosti a prospěšnosti, určité kontroly nad vlastním životem a také zkušenost dělat rozhodnutí. Umožnilo jim to vyjasnit nespelnitelná očekávání, např. společným soužitím rodičů a získaly porozumění důvodům rozchodu rodičů. Děti vyjadřovaly většinou spokojenost ke zkušenosti s mediátorem, která je ovlivnila k podpoře zapojování dětí do mediace. Ne všechny děti cítí potřebu být do mediace zapojeny, ale přesto z výzkumů vyplývá, že i v rodinách, kde se rodiče na výchovné uspořádání domluví, může mít dítě potřebu s mediátorem mluvit. Zkušenost dítěte se situací v rodině a jeho prožíváním, může být velmi odlišná od zkušenosti rodičů. (Brzobohatý, Cirbusová, 2020)

Nyní se dostávám k rodičům. Rodiče uvedli, že jim zapojení dětí pomohlo. Snažili se více s dětmi komunikovat a více se o ně zajímali. Uváděli, že byli někdy až dojatí zpětnou vazbou od svých dětí a byl to pro ně impulz změnit své chování a přístup k dětem samotným i k partnerovi. (Brzobohatý, Círbusová, 2020)

Myslím si, že pokud dítěti dáváme na srozuměnou, že nás jeho názor zajímá, má to pro dítě velmi pozitivní efekt. Vnímá, že je důležité, jeho názor je důležitý a že se tak může podílet na řešení a není rozhodováno o něm bez něj. Pokud si to však dítě nepřeje, neměl by se jeho názor proti jeho vůli zjišťovat.

Holá (2014) uvádí a stále je to platné, že zapojení nezletilých dětí do rodinné mediace je stále v jednání. Je třeba pro mediátory zpracovat standardy postupů při účasti dětí na rodinné mediaci a začít s dětmi v rámci rodinné mediace aktivněji pracovat. Prozatím je to v praxi pouze na posouzení, rozhodnutí nebo odvaze mediátora, zda si dítě do rodinné mediace přizve.

K tomuto vyjádření se připojují i Brzobohatý a Círbusová (2020) kteří upozorňují, že zapojení dítěte do mediace není otázka rozhodnutí jednotlivce, ale důkladné přípravy celého systému, aby pokusy o zapojování dětí nebyly experimentováním. Chtějí se zasadit o reflektovanou praxi, která bude mít vysoký standard praxe, která bude obsahovat takové dovednosti a nároky na rodinné mediátory, aby bylo umožněno naplnění práv dětí.

3.12 Vztah mediace a sociální práce

Vztah mediace a sociální práce je dle mého názoru velmi blízký.

Matoušek (2003) hovoří o mediaci jako o alternativní metodě, která se zabývá řešením sporů, pomáhá ke zlepšení vzájemné komunikace a podporuje sblížení lidí. Dle Profesní komory sociálních pracovníků je sociální práce definována jako profese, umožňující lidem zvyšovat nebo stabilizovat kvalitu jejich životů, zlepšovat situaci a přispívat k optimálnímu fungování ve společnosti. O propojení sociální práce a mediace je jistě možno hovořit. Matoušek v knize *Metody a řízení sociální práce* píše o mediaci jako o jedné z metod sociální práce.

V mediaci i v sociální práci jsou vedeni klienti k tomu, aby popsali své problémy a prožívání, zájmy a potřeby a zároveň respektovali zájmy a potřeby ostatních. Mediace pomocí technik pomáhá komunikaci převádět od negativní k neutrální a k pozitivní. Umožňuje klientům pracovat s emocemi, identifikovat je a poté s nimi pracovat. Mediace vede, stejně

jako sociální práce, klienty k samostatnosti a posiluje jejich schopnosti se rozhodovat. Za další společný prvek je považována komunikace, která je stěžejní pro práci sociálního pracovníka i mediátora. Mediaci i sociální práce se zabývají problémy a konflikty a hledají spolu s klienty optimální řešení. Stejně tak řeší krizové situace a podporují klienty k převzetí zodpovědnosti v rozhodování za sebe a své činy. Mediaci a sociální práce jsou si velmi blízké podobností řešené problematiky i postupů. Jak je výše uvedeno, je mediaci některými autory považována za metodu sociální práce, což je však podstatné, je snaha o možné propojení mediaci a sociální práce. (Holá, 2013)

Ať je již mediaci jedna z metod nebo možných technik sociální práce, je dle Holé (2013) důležité, aby samotní sociální pracovníci byli ochotni tuto metodu využívat a aplikovat ve své praxi.

3.13 Spolupráce mediátora a pracovníků OSPOD

Mediaci v rodinných sporech je nejčastější oblastí využívání mediaci. Rodinná mediaci je nejvhodnější tam, kde je hodně emocí a vzájemně propojené vztahy, a to je právě v rodině. Rodiče mají spolu vzájemně propojené dlouhodobé vztahy, neřešené konflikty se dále vyhrocují a bývají velmi emocionálně vypjaté. Existence a tlak zátěže z konfliktních vztahů negativně ovlivňuje všechny členy rodiny. A právě pro stabilizaci vztahů a poměrů mezi rodiči a dětmi je typické využití rodinné mediaci. (Šišková, 2016)

Na mediaci docházejí rodiče, kteří se již většinou pokoušeli spory řešit, ale prozatím se jim to nepovedlo. Chtějí a věří tomu, že jsou schopni najít společné řešení, jsou aktivní. Mediátorovi je zřejmé, že rodiče konflikt velmi intenzivně prožívají a potřebují dát průchod svým emocím. Mediátor pracuje s emocemi a dává možnost rodičům si své prožívání uvědomit a pojmenovat. Poté jsou rodiče schopni si vysvětlit, co a jak prožívají. Mediátor zajišťuje rodičům bezpečný prostor, ve kterém mohou otevřeně hovořit, pomáhá vystihnout pravou podstatu jejich výroků tak, aby usnadnil komunikaci. Uznává, že pohledy a prožívání toho druhého se mohou lišit, sděluje jim, že je to přirozené a takto s nimi pracuje. Mediátor nehodnotí, neradí, neposuzuje. Aktivně však svými technikami pomáhá rodičům k otevřené komunikaci, naslouchání a vnímání stran a přijímá různé projevy jejich chování. (Šišková, 2016)

Rodiče se obracejí na mediátora v preventivně, když vnímají, že nejsou schopni se domluvit na hospodaření, na výchově dětí, jak má vypadat péče o domácnost, řeší spory s

prarodiči nebo mají komunikační těžkosti. V těchto případech bývá rodinná mediace velmi efektivní a účinná. Naprosto nejčastějšími klienty rodinné mediace jsou rodiče, kteří řeší rozvod nebo partnerský rozchod. Partnerské konflikty rozcházejících rodičů bývají velmi náročné a zraňující pro všechny zúčastněné. Odloučení a rozpad rodiny mají velký dopad především na děti. Rodinná mediace oproti soudnímu sporu nabízí rychlejší a levnější řešení, zlepšení komunikace a zmírnění konfliktu mezi účastníky mediace a přispívá k zachování dobrých vztahů. Umožňuje účastníkům mediace probrat všechna témata, která považují za důležitá a na kterých se potřebují domluvit, na něž by u soudu nebyl čas. (Šišková, 2016)

Garantem práv dětí a ochránce jejich zájmů je stát, a to prostřednictvím orgánů sociálně právní ochrany dětí. Vstupuje do rozvodových nebo rozchodových sporů rodičů, kde zajišťuje preventivní, ochrannou a poradenskou pomoc rodinám s dětmi. Jeho působnost je dána zákonem o SPOD č. 359/99 Sb. V období rozpadu rodiny poskytují pracovníci OSPOD podporu celé rodině a pomáhají k obnově narušených funkcí rodiny, chrání práva a potřeby dětí, aby bylo jednáno v jejich zájmu při současném respektu k právům rodičů. Pracovníci OSPOD s rodinou pracují a pomáhají ke zmírnění konfliktu, mohou doporučit rodičům odborné zařízení nebo mediaci.

Z pozice pracovníka OSPOD vím, že je třeba jednat co nejdříve, aby byly zmírněny dopady rodičovských konfliktů na děti, protože pro děti je nestabilita v rodině velmi psychicky náročná. OSPOD doporučuje a může také základě zákona o SPO dle §13 uložit rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte využít odbornou poradenskou pomoc nebo povinnost účastnit se jednoho setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu až 3 hodin. Vždy se však přednostně uplatňuje princip dobrovolnosti. Spolupráci pracovníků OSPOD a mediátora vnímám jako velmi užitečnou pomoc při řešení problémů v rodinách.

Veřejnost stále ještě není dostatečně informována o této možnosti alternativního řešení konfliktů. Pokud rodiče o mediaci nic neví nebo jí nedůvěřují, je užitečné, pokud pracovnice OSPOD rodičům mediaci popíše, vysvětlí její principy a přiblíží užitečnost v jejich jednání. Rodiče vnímají pracovníka OSPOD jako autoritu, která může ovlivnit výsledek jednání v péči o děti a jeho doporučení berou většinou vážně. Další možností, jak pomoci ke změně situace v rodině ze strany OSPOD je uspořádání případové konference. Na případovou konferenci jsou kromě rodičů pozváni odborníci, kteří s rodinou již pracují např. pediatr, psycholog, učitel a dále také odborníci, kteří by rodině mohli pomoci a to např. mediátor. Ten, coby přizvaný odborník, může rodičům vysvětlit, v čem a jak by jim mohl pomoci. Na případové konferenci mají rodiče možnost si vyslechnout všechny návrhy a postřehy zúčastněných odborníků, doptat

se na to, co potřebují vědět a společně dojít k dohodě, jak budou situaci do budoucna řešit. Častým výstupem z případové konference bývá, že rodiče k řešení svých konfliktů využijí právě rodinnou mediaci. Spolupráce rodiny, OSPOD a mediátora je díky případové konferenci navázána a rodiče vnímají podporu těchto subjektů ve svém úsilí o dohodu, která bude v zájmu jejich dětí. (Šišková, 2016)

Sociální pracovník orgánu SPOD je ve své roli obhájcem zájmů a práv dětí, objektivní pozorovatel, jehož povinností je prošetřit poměry v rodině, je průvodcem rodiny, to znamená že poskytuje všem členům rodiny potřebné informace a doporučení, aby byli schopni ošetřit všechny potřebné záležitosti týkající rodiny a nezletilých dětí. Je také kolizním opatrovníkem, který hájí zájmy a potřeby nezletilých dětí před soudem, informuje o situaci v rodině a vyjadřuje svá nezávislá stanoviska v těchto záležitostech. Pracovníci OSPOD intenzivně pracují s rodinami, mají mnoho rodin v péči a z výše uvedeného je zřejmé, že nemají takový časový prostor řešit složité rodinné konflikty, jako má mediátor, který má na mediaci 3 hodiny. Výhoda mediačního jednání je také v tom, že mediace je důvěrný proces, kde mají rodiče možnost si sdělit cokoli a až teprve výsledek jednání, tedy mediační dohoda, je znám soudu a OSPOD. Není tedy možné hodnotit, jak se kdo při mediaci choval, kdo vycházel anebo nevycházel vstříc a podobně, je znám pouze výsledek společného domlouvání stran mediace. Rodinná mediace je vhodná při řešení rodinných sporů v jakékoliv fázi sporu, vždy je však lepší vyhledat tuto pomoc dříve, než se situace vyhroťí, když již spolu rodiče odmítají komunikovat. (Šišková, 2016)

Spolupráce pracovníků OSPOD a mediátorů je velmi ceněná a ve vztahu ke klientům potřebná. Rodiče jsou takto společně vedeni k účelné vzájemné spolupráci, která v závěru vede k zajištění nejlepšího zájmu dětí tak, jak to vědí nejlépe jejich rodiče, kteří se na tom společně domluví.

Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem popsala současnou rodinu, její funkce, role a problémy. Dále jsem přiblížila práci s rodinou, fungování a funkci OSPOD a řešení nejčastějších problémů, a to rozpadu rodiny a jejího dalšího uspořádání, zejména úpravu poměrů k nezletilým dětem. Toto téma je také nejčastěji řešené v rámci rodinné mediace a prolíná se celou mojí prací. V další části jsem se věnovala rodinné mediaci, kterou považuji za skvělou metodu práce s rodinou. Popsala její zakotvení, hlavní principy, věnovala se roli a vzdělávání mediátorů,

keré je velmi podstatné pro úspěšnou mediaci. Dále jsem přiblížila proces a fáze mediace, nejčastějším témata a limity mediace. Poté jsem soustředila pozornost na účastníky mediace, a to zejména na děti a právní zástupce. Právní zástupci v poslední době přítomnost na mediaci často využívají, ale s nepříliš dobrým efektem. Přítomnost dětí na mediaci je dle mého názoru zase využívaná málo a myslím, že by větší zapojení dětí bylo ku prospěchu samotným dětem, rodičům i celému procesu. Dále jsem upozornila na právo dítěte na slyšení, věk a role dítěte v mediaci a participaci dítěte, kterou považuji za velmi potřebnou a důležitou. Vztah mediace a sociální práce považuji za klíčový a za sebe s mediátory velmi ráda a často spolupracuji. V současné době je totiž stále mnoho lidí, kteří o rodinné mediaci jako o možnosti řešení sporů alternativním způsobem nevědí nebo je takto řešit nechtějí. Je to možná otázka určité nedůvěry k neznámému nebo k vnitřnímu nastavení řešení konfliktních situací v rodině formou „kdo z koho“, s čímž se pracovníci OSPOD velmi často setkávají. Pro děti je však takové rodičovské nastavení velmi zatěžující, nepříjemné a dlouhodobě nebezpečné. Proto se vždy snažím rodiče o mediaci informovat, vysvětlit, jaké možnosti mediace má, zejména pro jejich děti, vzájemné vztahy a fungování do budoucna. Také jim sděluji, jaké mají možnosti a jak se může pravděpodobně vyvinout jejich situace do budoucna. Řešení mají v rukou rodiče. Rodinná mediace předpokládá vzájemnou angažovanost a jistou spolupráci a úsilí, které, pokud strany sporu dovede k dohodě, budou si jí více vážit a také jí dodržovat. Určitým limitem pro poskytování rodinné mediace je u nás stále ještě nedůvěra a nezkušenost a zejména malá informovanost veřejnosti ze strany státu o této možnosti řešení konfliktních situací.

Myslím však, že by se mohla povědomost o mediaci pomalu zvětšit a budu ráda, pokud jí napomohu také touto svojí prací, kdy bych ráda předala zjištěné informace mezi pracovníky OSPOD a mediátory.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Metodické ukotvení výzkumných aktivit

Tato kapitola se věnuje samotnému výzkumnému zkoumání. Na základě zadaného tématu práce Využití rodinné mediace v kontextu OSPOD je cílem zjistit, jaká je praxe ve využívání rodinné mediace ze strany pracovníků OSPOD a ze strany rodinných mediátorů, kteří s OSPOD spolupracují. V této souvislosti jsem určila hlavní výzkumný cíl a na jeho základě vydefinovala dílčí výzkumné cíle. Pro získání odpovědí na definované cíle, jsem provedla prostřednictvím transformační tabulky transformaci dílčích cílů do výzkumných otázek. Odůvodňuji zvolenou volbu výzkumné strategie, kterou je kvalitativní výzkum a volbu informantů pro výzkum, což jsou pracovníci OSPOD a zapsaní mediátoři. Uvedu, jak jsem postupovala při sběru informací a jak jsem výzkum organizovala. Na závěr zmíním etická a ostatní možná rizika tohoto výzkumu.

4.1 Formulace výzkumných cílů

Hlavním výzkumným cílem je zjistit, *jak pracovníci OSPOD a mediátoři vnímají využívání mediace pro práci s rodinou.*

Na základě zvoleného hlavního cíle jsem vydefinovala cíle dílčí:

DC1: Zjistit, jaká témata jsou z pohledu pracovníků OSPOD a mediátorů v rámci rodinné mediace nejčastěji řešena.

DC2: Zjistit, jaká pozitiva a limity vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři využívání rodinné mediace.

DC3: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři práci s klienty, kteří přicházejí sami a s těmi, kterým bylo mediační setkání nařízeno.

DC4: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast dítěte na rodinné mediaci.

DC5: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci.

DC6: Zjistit, jaká jsou doporučení pracovníků OSPOD a mediátorů ohledně využívání rodinné mediace do budoucna.

4.2 Zdůvodnění zvolené výzkumné strategie

Zvolenou metodou výzkumu je kvalitativní výzkum, který má za cíl hlubší porozumění zkoumané skutečnosti. Je používán tehdy, kdy kvantitativní výzkum nepostačuje daným účelům a nelze jej proto pro řešení výzkumného problému použít, jedná o velice široký pojem, který zahrnuje značnou škálu přístupů. (Hendl, 2016)

Dle Dismana (2000) je kvalitativní výzkum nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem kvalitativního výzkumu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím a vytváření nových hypotéz a teorií. Kvalitativní výzkum je ve své podstatě analýzou textů vedoucích k porozumění zkoumaným fenoménům. Vedle porozumění slouží analýza také k popisu a interpretaci fenoménů lidského života, často slovy samotných zkoumaných jedinců. Mezi nejobvyklejší techniky sběru dat patří zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor či analýza osobních dokumentů.

Kvalitativní výzkum má procesuální charakter, to znamená, že jeho postup je utvářen v průběhu sběru dat. Zkoumaná realita je studována velmi podrobně a do hloubky, a tím se zvyšuje šance na porozumění zkoumaného fenoménu. Získáváme množství informací o poměrně malém počtu jedinců. O redukci dat nerozhoduje výzkumník, ale zkoumané osoby, které nám o předmětu našeho výzkumu sdělují informace. Tento typ výzkumu prokazuje vysokou validitu. Narážíme však na nízkou reliabilitu, neboť interpretace vycházejí od konkrétního výzkumníka a jsou jím ovlivněny. Kdyby totéž zkoumal jiný výzkumník, došel by možná k odlišným závěrům. (Disman, 2000)

Výzkumným nástrojem v rámci výzkumné strategie se mi jeví nejvhodnější série otevřených, polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů, kdy dávám informantovi otázky a zároveň velký prostor promluvit o problému vlastními slovy a ze svého pohledu. Na tyto rozhovory budu mít jako tazatel připraveny otázky, které mohu v průběhu rozhovoru rozšiřovat, zpřesňovat, anebo přímo reagovat na informanta. Rozhovory budu nahrávat na telefon a případné poznámky psát na papír.

Polostrukturovaný rozhovor (též rozhovor pomocí návodu, částečně řízený) se vyznačuje tím, že je připraven soubor otázek, které budou jeho předmětem, aniž by bylo předem striktně stanoveno jejich pořadí. Mnohdy může tazatel formulace pokládaných otázek částečně modifikovat, nezbytné ale je, aby byly probrány všechny. Jiné aplikační varianty zase umožňují, aby tazatel případně pokládal doplňující dotazy. Nebo bývají některé tematické okruhy předepsány poměrně přesně (formulace i pořadí) a v dalších je tazateli ponecháno více

volnosti. Polostrukturovaná varianta interview (metodicky vedeného rozhovoru s cílem získat potřebné informace) v zásadě kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru, to je volného, tedy nestrukturovaného a strukturovaného. Stručně řečeno, jistá volnost se jeví jako velmi vhodná k vytvoření přirozenějšího kontaktu tazatele s informátorem, kdy je možné lépe vnímat informátora a jeho osobnost a komunikace jde lehčeji. V tomto ohledu je tedy varianta polostrukturovaného vcelku optimálním způsobem získávání dat a bývá v podobě různých drobných modifikací v kvalitativním zkoumání hojně využívána. (Riechel, 2009)

Výše uvedená technika je právě v tomto výzkumu dobře využitelná, protože umožňuje informantům sdělit na základě připravených otázek volně vše, co je k dané otázce napadne. Ve vztahu k hlavnímu a dílčím cílům mohou informanti sdělit informace ze svého pohledu, jak obecně k mediaci a k dotazovaným tématům, tak konkrétně již vztažené přímo k jejich praxi a zkušenostem.

4.3 Transformační tabulka

Transformační tabulka udává transformaci dílčích cílů do otázek v rozhovoru.

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

Hlavní výzkumný cíl HVC)	Dílčí cíle (DC)	Tazatelské otázky (TO)
HVC: Zjistit, jak pracovníci OSPOD a mediátoři vnímají využívání mediace pro práci s rodinou	DC č. 1: Zjistit, jaká témata jsou z pohledu pracovníků OSPOD a mediátorů v rámci rodinné mediace nejčastěji řešena	TO č.1 Jaká témata se podle Vás nejčastěji řeší v rámci rodinné mediace? TO č. 2 Jaká témata vnímáte podle Vás jako nevhodná k řešení v rámci rodinné mediace?
	DC č. 2: Zjistit, jaká pozitiva a limity vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři ve využívání rodinné mediace	TO č.3 Jaká jsou podle Vás pozitiva rodinné mediace? TO č. 4 Kde vnímáte limity u rodinné mediace?
	DC č. 3: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři práci s klienty, kteří přicházejí sami a s těmi, kterým bylo mediační setkání nařízeno	TO č.5 Jak hodnotíte jednání s klienty, kterým bylo mediační setkání nařízeno soudem a těmi, kteří si tuto službu zvolili dobrovolně? TO č.6 Jaké jsou podle Vašich zkušeností výstupy z mediačních jednání u těchto dvou skupin klientů?
	DC č. 4: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast dítěte na rodinné mediaci	TO č.7 Jak vnímáte možnost účasti dítěte na rodinné mediaci a za jakých podmínek to vnímáte jako nevhodné? TO č.8 Jakou roli by v účasti na rodinné mediaci měl hrát věk dítěte? TO č.9 Jak probíhá rodinná mediace za účasti dítěte? TO č.10 Co byste doporučili k účasti dítěte na rodinné mediaci?
	DC č. 5: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci	TO č.11 Jak vnímáte možnost účasti právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci a za jakých podmínek to vnímáte jako nevhodné? TO č.12 Jak probíhá rodinná mediace s právními zástupci a případně dalšími jinými osobami? TO č.13 Co byste doporučili k účasti právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci?

	DC č. 6: Zjistit, jaké jsou zkušenosti a doporučení pracovníků OSPOD a mediátorů ohledně využívání rodinné mediace a kam by měla směřovat do budoucna	TO č.14 Jak je podle Vás v současné době využívána rodinná mediace pro práci s rodinou? TO č.15 Co byste doporučili, jaká by podle Vás měla rodinná mediace do budoucna být?
--	--	---

Zdroj: vlastní

4.4 Zdůvodnění výběru výzkumného souboru

Informanty pro tento výzkum jsou vybraní pracovníci OSPOD a zapsaní mediátoři v Praze. Záměrně jsem oslovovala pracovníky jiných městských částí, než kde pracuji, abych minimalizovala svůj vliv na výzkum. Chci zjistit, jak pracovníci OSPOD využívají rodinnou mediaci. Já osobně s mediátory často a ráda spolupracuji a rodinnou mediaci považuji za velmi dobrou možnost řešení různých problematických situací v rodině a stejně tak moje kolegyně z OSPOD. Každý pracovník OSPOD však může mít na mediaci jiný názor i jinou zkušenost, stejně tak i možnost spolupracovat s mediátory. Miovský (2006) vymezuje metodu záměrného výběru vzorku jako jednu z nejrozšířenějších v rámci kvalitativního výzkumu. Dotazování jsou vyhledávání podle předem nastavených kritérií, která musí splňovat.

První skupinou informantů jsou vybraní pracovníci OSPOD, kteří uvedou svůj věk, jak dlouho pracují na OSPOD a odpověďmi na tazatelské otázky sdělí své zkušenosti s rodinnou mediací ze svého pohledu. Kritériem výběru jednotlivých sociálních pracovníků a sociálních pracovníků byla především praxe na OSPOD a pracoviště v Praze. Pro potřeby kvalitativního výzkumu bylo osloveno devět sociálních pracovníků a pracovníků.

Druhou skupinou informantů jsou vybraní rodinní mediátoři, kteří sdělí svůj věk, jak dlouho pracují jako mediátoři, jaké mají vzdělání ve vztahu k mediaci (zapsaní rodinní mediátoři, zapsaní mediátoři) a odpověďmi na tazatelské otázky sdělí své zkušenosti z rodinné mediace ze svého pohledu. Pro potřeby kvalitativního výzkumu bylo osloveno pět zapsaných mediátorů, z toho dva mediátoři spolupráci odmítli, pro velkou vytíženost.

Tabulka č. 2: Tabulka informantů

Informant	profese	věkové rozpětí	délka praxe
č.1	zapsaná mediátorka	45-50	3
č.2	sociální pracovnice OSPOD	25-30	2,5
č.3	sociální pracovnice OSPOD	35-40	8
č.4	sociální pracovnice OSPOD	30-35	4
č.5	sociální pracovnice OSPOD	50+	31
č.6	sociální pracovník OSPOD	40-45	15
č.7	sociální pracovnice OSPOD	50+	35
č.8	zapsaná rodinná mediátorka	45-50	25
č.9	sociální pracovnice OSPOD	50+	10
č.10	zapsaný mediátor	40-45	2
č.11	sociální pracovnice OSPOD	30-35	5
č.12	sociální pracovnice OSPOD	30-35	3,5

Zdroj: vlastní

4.5 Procedura sběru informací a organizace výzkumu

U kvalitativního výzkumu nelze jednoznačně stanovit fáze takového výzkumu, protože např. analýza dat a jejich sběr může probíhat současně, výzkumník může během sběru dat vyhodnotit, zda nepoloží v dalším kole rozhovorů jinou otázku, rozhodne, která data jsou pro jeho výzkum užitečná a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Metoda analýzy nám rozkládá celek na jednotlivé a jednodušší části, které mohou být dále zkoumány, tzn., že se v rozboru výzkumných otázek zaměřím na zkoumání jednotlivých částí odpovědí a budu hledat podněty, které určitým způsobem spojují všechna tvrzení. (Hendl, 2016)

Informanty jsem oslovovala se žádostí o spolupráci během prosince 2020. V průběhu ledna až března 2021 byly s informanty realizovány rozhovory. Vzhledem k epidemiologické situaci probíhaly všechny rozhovory formou telefonických hovorů. S informanty bylo nahrávání předem domluveno a odsouhlaseno a probíhalo tak, že jsem s informantem hovořila z jednoho mobilu a na druhý jsem nahrávala. Na začátku každého rozhovoru jsem se informanta ptala, zda souhlasí s nahráváním, ujistila jsem ho o anonymitě a důvěrnosti sdělených dat a vysvětlila cíle výzkumného šetření a odpověděla na případné otázky.

Každý rozhovor trval cca 40 minut a byl doslovně přepsán. Jeden přepis rozhovoru za skupinu informantů - sociálních pracovníků je v příloze č. 1 a jeden přepis rozhovoru za skupinu informantů - mediátorů je v příloze č. 2 této práce, ostatní jsou uloženy v mém osobním archívu.

4.6 Etika a rizika výzkumu

Základním etickým přístupem a zároveň rizikem výzkumu je zachování důvěrnosti.

Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) je důvěrností myšleno, že nebudou zveřejněna žádná data, která by umožnila identifikaci účastníka výzkumu. V zájmu zachování anonymity informanta a jeho odpovědi uvádím tedy pouze jeho profesi - sociální pracovník nebo mediátor, věkové rozpětí a délku praxe. Žádná jména, funkce ani pracoviště informantů. Dalším rizikem je možnost ovlivnění respondentů osobou tazatele. Proto jsem se snažila držet připravených otázek a pokládat dotazy nezaujatě, aby informanti nemohli předpokládat moje osobní nastavení. Dalším rizikem je nebezpečí zkreslení podávaných informací. K tomu mohlo přispět i to, že rozhovory byly vzhledem k epidemiologické situaci uskutečněny telefonicky, bez osobního kontaktu. Osobní kontakt působí vždy důvěryhodněji a informant tak bývá otevřenější a sdílnější, než tomu bylo nyní. V této souvislosti může být rizikem právě to, že jsme se s informanty většinou neznali. Dalším rizikem výzkumu může být naopak i to, že jsem některé informanty znala a mohlo jim být nepříjemné odpovídat na některé otázky. Rizikem výzkumu může být skutečnost, že zjištěné informace budou samozřejmě vypovídat jen o pracovnících na území, kde byl výzkum prováděn, jinde by mohly být výsledky jiné. Riziko výzkumu, které jsem velmi intenzivně vnímala, byla velká zaneprázdněnost mediátorů. Domluvené schůzky byly opakovaně odvolávány a u některých definitivně zrušeny a byl tím ohrožen celý výzkum. Možné riziko, které jsem také vnímala, byla moje nezkušenost při vedení výzkumných rozhovorů po telefonu.

5. Interpretace zjištěných informací

V této kapitole je soustředěna pozornost na zpracování získaných informací od informantů, na analýzu těchto výsledků a jejich interpretaci vzhledem k dílčím cílům výzkumu a zejména k hlavnímu výzkumnému cíli.

5.1 Způsob zpracování získaných informací

Záznam z rozhovoru, který výzkumník provedl je třeba celý přepsat, protože právě prepisy rozhovorů jsou konečnými zdroji dat pro analýzu a interpretaci. Právě při analýze a interpretaci je velmi podstatné a důležité se k údajům vracet a opakovaně je pročitat a kódovat. Je to dobré pro vizualizaci dat. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Výzkumné šetření jsem prováděla formou polostrukturovaných rozhovorů, které jsem se souhlasem dotazovaných nahrávala. V rámci realizovaného polostrukturovaného rozhovoru byly využity pouze otevřené otázky, které byly formulovány takovým způsobem, aby neohraničovaly možnost odpovědi dotazované osoby. Naopak daly možnost dotazovanému k podrobnějšímu vysvětlování vlastních názorů a myšlenek. (Ferjenčík, 2000)

Rozhovory trvaly cca 40 minut, kdy někteří informátoři hovořili stručně a jiní se rozhovořili více. Všechny rozhovory jsem přepsala a poté jsem je zvýrazňovala, kodovala a doplňovala poznámkami. Klíčová zjištění jsem kategorizovala. Následně jsem interpretovala jednotlivé dílčí tazatelské otázky dle odpovědí informantů. Závěrečným krokem bylo naplnění dílčích a zejména hlavního cíle výzkumné práce.

5.2 Analýza a interpretace dosažených výsledků výzkumu

V této kapitole se budu věnovat vyhodnocení získaných informací díky rozhovorům s informanty - mediátory a sociálními pracovníky OSPOD. Budu hledat odpovědi na jednotlivé dílčí cíle, které jsem si stanovila v transformační tabulce. Cílem této kapitoly tedy bude naplnění hlavního výzkumného cíle a dílčích výzkumných cílů.

V rámci interpretací v textu používám doslovné citace informantů, které uvádím kurzívou a v uvozovkách. Pro přehlednost jsou jednotliví informanti označeni dle tabulky informantů Inf.1- Inf.12. V příloze jsou vloženy prepisy rozhovorů, za každou skupinu informantů jeden.

5.2.1 Interpretace DC1: Zjistit, jaká témata jsou z pohledu pracovníků OSPOD a mediátorů v rámci rodinné mediace nejčastěji řešena.

Sociální pracovníci i mediátoři se shodovali na nejčastějších tématech, kterými jsou úprava péče o děti. Úpravu si často rodiče představují jako střídavou výchovu, protože to vnímají jako spravedlivé anebo výhradní péči jednoho z nich. Další je úprava styku, výše výživného a vypořádání společného majetku. K těmto tématům uváděli další řešená témata v rámci rodinné mediace, a to nefunkční vzájemnou komunikaci, uplatňování rozdílných výchovných přístupů. Neméně často jsou dle informantů na rodinné mediaci řešené spory mezi rodiči na téma, jaký bude dítě navštěvovat kroužek a taky kdo jej bude platit. Kde bude mít dítě trvalé bydliště, protože v poslední době dochází často k přehlašování dítěte na adresu jednoho nebo druhého rodiče. Řeší se jaké bude mít dítě kontakty v rámci širší rodiny, s kým se bude moci stýkat a otázky zajištění vhodné stravy dítěte i jeho oblečení. Informanti také uváděli, že rodiče vyhledávají pomoc rodinného mediátora za účelem řešení toho, kdo a jak bude s dítětem o situaci v rodině mluvit. Chtějí poradit, jak dětem vše vysvětlit, zda a případně jak je zapojit do rodinné mediace. Méně častá, ale také jmenovaná jsou témata mezigeneračních vztahů, konfliktů mezi sourozenci a otázky víry. Inf.10 navíc sděluje, že „...*tématem rodinné mediace může být cokoli, například jak partneři zajistí péči o psa, kterého společně pořídili...*“

Témata na rodinnou mediaci mohou být opravdu velmi různorodá. Mediátoři shodně uvedli, že v mediaci se dá otevřít jakékoli téma, pokud s ním strany sporu souhlasí. Sociální pracovníci vnímali jako nevhodná k mediaci zejména taková „...*témata, která jsou vhodná k různým druhům terapie jako je domácí násilí, psychické problémy, sexuologické problémy a podobně*“ (Inf.7). Dále informanti uváděli jako nevhodná témata z intimních oblastí života, dále témata zneužívání, týrání, osobní nevyjasněná témata rodičů z minulosti, nevěra, důvody rozchodu a partnerské věci.

Shrnutí výzkumného cíle č. 1:

Na základě výzkumného šetření lze uvést, že naprosto nejčastějšími tématy rodinné mediace jsou jednoznačně určení péče o děti a jejich zabezpečení, kdy v poslední době značná část rodičů upřednostňuje střídavou výchovu, hned za ní následuje výhradní péče jednoho rodiče. S tím souvisí úprava styku s druhým rodičem, určení výše výživného a vypořádáním společného majetku. Dalšími řešenými tématy v rámci rodinné mediace jsou vzájemná komunikace, zajištění volnočasových aktivit dětí, jejich strava, oblečení, kontakty

s příbuznými a podobně. Mezi méně často řešená témata na rodinné mediaci patří konflikty mezi sourozenci, mezigenerační vztahy, dědictví či otázky víry. Rodinná mediace je výjimečná v tom, že je zde možné řešit opravdu jakékoliv téma, na kterém se strany spolu dohodnou, a to i témata, která sociální pracovníci vnímali jako nevhodná. I tato témata zvládají mediátoři s klienty konstruktivně řešit a na některá, např. domácí násilí, si přibírají kolegy, nejlépe aby byli genderově vyvážení, a pracují v tzv. komediaci.

5.2.2 Interpretace DC2: Zjistit, jaká pozitiva a limity vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři ve využívání rodinné mediace

Pozitiv u rodinné mediace uváděli informanti velké množství. Velké pozitivum vnímají informanti především v předcházení možným vleklým sporům při rozhodování o péči o děti. Další z pozitiv je dle informantů efektivnější a rychlejší řešení konfliktů, které podporuje zachování dobrých vztahů v rámci rodiny a výrazně zlepšuje komunikaci mezi rodinnými příslušníky. Informanti uvedli, že pozitivem rodinné mediace je řešení konfliktů v bezpečném prostředí za pomoci nezávislé odborné osoby, kde mají možnost všechny strany konfliktu se zapojit. Mají možnost se společně domluvit a sepsat, co je pro ně důležité. Pozitivem vnímají informanti skutečnost, že rodiče mají v mediaci možnost se prosadit, sdělit vše, co potřebují, cítí, chtějí. Mediátor je vede k vzájemnému porozumění a k nalezení konsensu, který může být pevným základem pro předložení dohody. Dalším uvedeným pozitivem dle informantů je získání náhledu na své potřeby, na potřeby druhého rodiče a zejména dětí. Výhodou rodinné mediace je zcela určitě dle informantů možnost zapojení dětí, které zde mohou projevit svoje představy a názory. Dle Inf.11 je velkým kladem rodinné mediace možnost rodičů „... *pozitivním, kreativním a kompetentním způsobem dohodnout podmínky, jak se bude vyvíjet jejich nezbytná spolupráce při výchově jejich dětí.*“

Limity u rodinné mediace vnímají informanti zejména v nastavení jednotlivých stran sporu vůči mediaci, v jejich motivaci a snaze pokusit se o dohodu v problematických záležitostech rodiny. Bývá to dle informantů také neochotou jednoho z rodičů, neznalostí mediace, předsudky nebo se jedná o rodiče, jejichž vztah je natolik narušený, že nejsou schopni konstruktivního jednání. Limitem mohou být také samotní rodiče, kteří jsou agresivní nebo jsou limitováni existencí nějaké duševní poruchy či anomálie, závislosti na alkoholu nebo drogách. Limitem mediace může být dle informantů také samotný mediátor, který nemusí dobře zvládat svoji roli, a to zejména, pokud je mediátor právník. Dle Inf.7 může být limitující

„...pro některé klienty finanční stránka mediace“ a také pro některé klienty skutečnost, pokud mají mediační setkání nařízeno.

Shrnutí výzkumného cíle č. 2

Na základě výzkumného šetření lze uvést, že naprosto zásadním pozitivem rodinné mediace je především možnost předcházet možným vyhroceným sporům, které jsou při rozhodování o úpravě péče o děti velmi časté. Dalšími pozitivy je efektivní, rychlejší a levnější způsob řešení konfliktů, který podporuje účastníky stran sporu k tomu, aby se sami podíleli na rozhodování o své budoucnosti a budoucnosti svých dětí a společně se pokusili o vytvoření oboustranně přijatelné dohody. Velkou pozitivem rodinné mediace je to, že podporuje spolupráci a zachování dobrých vztahů v rámci rodiny a možnosti zapojení dětí.

Limity mediace jsou spatřovány zejména v osobním nastavení stran sporu k mediaci jako takové, v jejich motivaci se situací společně pracovat a dále také v otázce finanční, která může být pro některé klienty důvodem pro její nevyužití. Limitem rodinné mediace může být také osobnost nebo nedostatečné kompetence mediátora, stejně tak osobnost klienta.

5.2.3 Interpretace DC3: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři práci s klienty, kteří přicházejí sami a s těmi, kterým bylo mediační setkání nařízeno.

Všichni informanti se shodli, že svobodné, dobrovolné rozhodnutí klienta o využití rodinné mediace je vždy lepší a efektivnější a jednání bývá úspěšnější. Klient, který chce na problému pracovat, je mediaci pozitivně nakloněn a je spíše motivován než klient, kterému bylo setkání s mediátorem nařízeno. Většinou se informanti shodovali ve sdělení, že nařízená mediace není efektivní. Inf.8 uvádí, „...pokud přicházejí strany na mediaci zcela dobrovolně, mají větší zájem a povědomí o mediaci a více hledají řešení..., ...v případě nařízených jednání se věnujeme vysvětlování, co je mediace a jak mediace může být konkrétně pro danou situaci přínosná ...“. Informanti uvedli, že je velmi důležitá příprava a osobní nastavení každého účastníka mediace, včetně mediátora.

Výstupy z těchto jednání však bývají dle sdělení informantů dosti podobné. Není dle informantů pravidlem, že ti klienti, kteří se pro mediaci dobrovolně rozhodnou, také dospějí k dohodě. U motivovaných klientů je vyšší pravděpodobnost uzavření mediačního jednání dohodou a u nařízených jednání se často vrací strany sporu k soudnímu sporu. V případě nařízeného prvního setkání s mediátorem, se dle Inf.10 „...cca jedna třetina klientů rozhodne

vlastní mediaci ne zahájí...“. K tomu Inf.1 sděluje, „... může se stát, že klienti z nařízeného prvního setkání k samotné mediaci vůbec nepostoupí, tudíž výstup není žádný. Ale stejně tak se může stát, že klienti, kteří si službu zvolili dobrovolně se nedohodnou. A naopak...“.

Je to velmi individuální. Výstupy a závěry z mediačních jednání nebo také úspěch mediace je dle informantů téma velmi široké. Pro někoho je úspěchem mediace, že se na mediační setkání dostaví. Pro jiného je úspěchem mediace částečná dohoda, např. ohledně úpravy poměrů dětí a ostatní záležitosti, např. výživné ponechají na rozhodnutí soudu. Pro některé klienty je úspěchem mediace jediné zcela kompletní dohoda.

Shrnutí výzkumného cíle č. 3

Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno, že je velký rozdíl v motivaci, spolupráci a celkově v jednání s klienty, kteří se rozhodli sami službu mediátora využít a těmi, který bylo setkání s mediátorem nařízeno soudem nebo OSPOD. Dobrovolní klienti mediace jsou zásadně spolupracující a mají snahu dospět ke společné dohodě. Strany sporu, kterým bylo mediační setkání nařízeno, většinou přistupují k mediaci negativně nebo neutrálně a neprojevují příliš snahu o spolupráci. Je však zajímavé, že výstupy z těchto jednání mohou být dost podobné. To znamená, že jak jedna, tak druhá skupina klientů může, ale také nemusí dospět k dohodě. Hodně záleží na tom, jak jim mediační jednání a jeho možnosti představí mediátor, a také na jejich vnitřním nastavení, postoji a opravdové snaze situaci řešit.

5.2.4 Interpretace DC4: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast dítěte na rodinné mediaci.

V odpovědích informantů na tuto otázku zazníval jednoznačný souhlas s možností účasti dítěte na rodinné mediaci za předpokladu, že na to bude dítě dostatečně rozumově vyspělé a že na něj nebude přenášena odpovědnost za rozhodnutí, která se jej týkají. K účasti dítěte na rodinné mediaci Inf. 12 uvedl: „...Myslím si, že rodinná mediace je rodinná od toho, aby tam byla rodina. Ve chvíli, kdy jednáme o dětech bez dětí, tak je to o nás bez nás...“ Dle informantů záleží také na tématu mediace, zda se jedná o financích nebo o svěření do péče nebo styku, také na věku dítěte. Starší děti se dle sdělení informantů většinou vyjádřit k situaci v rodině samy chtějí, pro mladší to může být zátěž. Informanti dále uvedli, že je důležité, aby mediátor měl zkušenostmi a dovednosti pro vedení jednání s dítětem, hovořil s dítětem nejdříve

samostatně, aby mohlo otevřeně sdělit své pocity a potřeby. Mediátor by měl umět pracovat s dítětem citlivě a nechat si od dítěte odsouhlasit, co může sdělit rodičům.

Věk dítěte je dle informantů důležité kritérium, kdy se dítě může zúčastnit rodinné mediace, podstatnějším je však dle jejich sdělení hlavně rozumová vyspělost dítěte, což je u každého dítěte velmi individuální. Inf. 2 uvádí, „...že má za to, že dítěti by mělo být více než 11let, zapojeno by mělo být velmi citlivě a účastnit by se mělo pouze některých jednání ...“ Informanti odkazovali na doporučený věk 12 let, kdy se má za to, že je dítě dostatečně rozumově vyspělé. Ze své zkušenosti vnímali jako vhodný věk dítěte k účasti na rodinné mediaci již od 6-7 roků.

Rodinná mediace s dítětem probíhá dle sdělení informantů zpočátku pomocí oddělených jednání. Mediátor nejprve mluví s dítětem samostatně, v prostředí, kde by se dítě mělo cítit bezpečně, bez možnosti ovlivnění rodiči, aby mohlo svobodně sdělit, jak to vidí, co cítí, jakou má představu, čeho se bojí atd. Mluva by měla být dítěti přizpůsobena, aby všemu dobře rozumělo. Pokud je dítě starší a souhlasí s tím, může po samostatném hovoru s mediátorem proběhnout společná část jednání s rodiči nebo třeba při dalším termínu mediace, kde se již o věcech baví všichni společně.

Průběh mediačního jednání za účasti dítěte popsali mediátoři a dvě sociální pracovnice, ostatní sociální pracovnice a sociální pracovník neměli s takovým jednáním osobní zkušenost. Někteří však trefně odkazovali na možnou podobnost jednání s účastí dítěte na rodinné konferenci nebo na případových konferencích.

Informanti se shodli na tom, že pro dítě, které má být účastníkem na rodinné mediaci, je potřebné vytvořit příjemné a bezpečné prostředí a náležitě jej na mediaci připravit, stejně tak je důležité připravit na takové jednání i rodiče. Inf.4 k tomu uvádí, že je potřeba „...dobrá příprava ze strany mediátora a hlavně málo „přípravy“ ze strany rodičů, aby dítě nebylo doma masírováno, co a jak má říkat...je potřeba v tomto směru i vhodně působit na rodiče...“. Dále informanti uvedli, že by mediátor měl umět citlivě zacházet s potřebami a zájmy dítěte, vést jednání s dítětem tak, aby nebylo pro dítě příliš zatěžující. Důležité dle Inf.3 je, aby mediátor, „...dítěti dobře a srozumitelně vysvětlil principy rodinné mediace, i to, že za svůj názor se nemusí stydět nebo se bát reakce rodiče...“. V průběhu jednání je vhodné vnímat potřeby dítěte a jeho aktuální stav a případně mu jednání přizpůsobit.

Shrnutí výzkumného cíle č. 4

Na základě výzkumného šetření lze uvést, že pracovníci OSPOD i mediátoři vnímají účast dítěte na rodinné mediaci jako velmi vhodnou a přínosnou za předpokladu, že na to bude dítě dostatečně rozumově vyspělé. Rozumovou vyspělostí se myslí předpoklad, že dítě je schopno pochopit význam mediačního jednání, je schopno k jednanému tématu zaujmout svůj postoj a ten je schopno sdělit. Ze zjištěných informací není věk dítěte nijak zvlášť podstatný ani jednoznačně daný. Informanti udávali věk, kdy mají zkušenost, že jsou děti schopné vyjádření, od nástupu do školy, což je od 6 let výše. Mediační jednání za účasti dítěte je třeba vést citlivě, je možné a vhodné využít oddělená jednání, kdy mediátor jedná s dítětem a rodiči zvlášť anebo přizve dítě jen na část jednání. Pro jednání s dítětem je důležité zajistit takové prostředí, kde se dítě bude cítit dobře a v bezpečí a domluvit se s dítětem, co z jejich jednání může být řečeno rodičům. Velmi důležitá je příprava jak dítěte, tak rodičů, aby bylo jednání konstruktivní a byly ochráněny zájmy a potřeby dítěte. Na dítě by neměla být v žádném případě přenášena odpovědnost za výsledek jednání.

5.2.5 Interpretace DC5: Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci.

Ohledně přítomnosti právních zástupců na mediačním jednání byla překvapivě naprosto shodná odpověď všech informantů a to, že jejich přítomnost na rodinné mediace je nevhodná a většinou nežádoucí. Informanti sdělili, že na rodinné mediaci je potřeba vytvořit důvěrné prostředí, protože se často probírají velmi intimní témata, která se před cizí osobou řeší velmi těžce. Jedná se konflikty rodičů, kteří samotní mají nejlepší vhled do situace a možnost ji vyřešit, bez zasahování právních zástupců, kteří je mohou od dohody spíše vzdalovat. Informanti sdělovali zkušenosti, že přítomnost právních zástupců bývá velkou překážkou pro vytvoření dohody. Někdy se také z mediace díky právním zástupcům, „...může stát „přestřelka“ mezi právníky...“ (Inf.3). Na co informanti upozornili je skutečnost, kterou si klienti často neuvědomují nebo ji neví, že právní zástupci nejsou vázáni mlčenlivostí a mohou informace vzešlé z mediace zneužít. Inf.11 sdělil k přítomnosti právních zástupců na mediačním jednání velmi častý názor a to „...myslím si, že obecně právní zástupci do rodinného systému a řešení věcí v rodině dokážou dost často udělat víc škody než užitku, takže za mě vůbec ne...“.

K účasti dalších jiných osob na mediačním jednání informanti sdělili, že pokud jsou to osoby, které mají k věci co sdělit anebo se jich jednání týká, je jejich přítomnost vhodná a ku

prospěchu věci. Inf.4 k tomu uvedl, „... *přítomnost takové osoby musí odsouhlasit oba rodiče a musí mít smysl, ...téma se jí také bezprostředně týká např. babička a styk dítěte s ní...*“. Mediačního jednání mohou být dle sdělení informantů přítomné další, tzv. podpůrné osoby, kterými může být někdo z rodiny, nový partner, psycholog, sociální pracovník, koho má strana sporu jako svoji podporu. Dle Inf.12 „...*třeba nevidomí lidé mívají často podpůrce...*“.

K průběhu mediačního jednání s právními zástupci nebo případně dalšími jinými osobami informanti sdělili, že je stejný, podle totožné struktury jako jiné mediace. Mediátor vede proces celého jednání a strany sporu se snaží o dosažení společné mediační dohody. Dle Inf.1, „... *je však důležité nastavit si pravidla a vyjasnit si postavení všech účastníků...*“.

Pokud je tedy domluvena přítomnost právních zástupců na mediačním jednání informanti z řad mediátorů doporučují, aby přítomní právní zástupci zaujali pasivní roli, to znamená, do vlastní mediace nezasahovali, fungovali pro strany sporu jako podpora a byli nápomocni při formulaci závěrečného znění mediační dohody. Doporučení informantů sociálních pracovníků k účasti právních zástupců je mít určitou úctu a pokoru k rodině, která se nachází v nelehké situaci, vstupovat do mediačního jednání co možná nejméně anebo případně umožnit jejich účast pouze na určitou část jednání. Pokud je domluvena přítomnost dalších jiných osob na mediačním jednání, kde je předpokladem více účastníků nebo se jednání týká složitějších rodinných záležitostí, „...*měli by být podle mě dva mediátoři ...*“ (Inf.5).

Shrnutí výzkumného cíle č. 5

Na základě výzkumného šetření lze uvést, že jak pracovníci OSPOD, tak mediátoři nejsou nakloněni přítomnosti právních zástupců na rodinné mediaci. Je to dáno zejména způsobem jednání právníků, kteří mají tendenci do mediace zasahovat a strhnout na sebe pozornost. Jejich přítomností ztrácí jednání důvěrnost a stranám se nedaří se otevřít k vzájemnému naslouchání a domluvě. Navíc je zde skutečnost, že advokáti a právní zástupci nejsou vázáni mlčenlivostí a mohou tedy informace, které zazní na mediaci zneužít. V rodinné mediaci je vítaná spolupráce právních zástupců spíše zpočátku, např. doporučením rodinné mediace anebo v závěru, kdy mohou dohlédnout na formální právní správnost mediační smlouvy. Pokud by si to obě strany sporu přály, aby byli mediačního jednání právní zástupci přítomni, bylo by vhodné, aby zaujali pasivní roli a do jednání nezasahovali, ale byli svým klientům spíše podpůrci. Ohledně přítomnosti jiných dalších osob na rodinné mediaci je z výsledků výzkumu zřejmé, že pokud jsou tyto osoby důležité pro výsledek mediačního jednání, jsou účastníky řízení stejně jako strany sporu, je jejich přítomnost žádoucí a potřebná.

5.2.6 Interpretace DC6: Zjistit, jaké jsou zkušenosti a doporučení pracovníků OSPOD a mediátorů ohledně využívání rodinné mediace a kam by měla směřovat do budoucna.

Většina informantů se shodla na tom, že rodinná mediace je v současné době využívána mnohem častěji než dříve, stále však ne natolik, jak by mohla být nebo jak by si to informanti přáli. Shodovali se na tom, že by bylo dobré, aby rodiny využívaly rodinnou mediaci častěji, protože může mít velmi dobré výsledky a rodinám může v jejich konfliktech velmi pomoci.

Její menší využití je dle informantů dáno jednak tím, že o této metodě není všeobecná povědomost, často klienti nevědí, co si mají za pojem mediace představit. Někdy je to také dáno způsobem, jakým např. soudci o mediaci mluví, kdy s ní v podstatě klientům „vyhrožují“, místo toho, aby jim principy a proces mediace vysvětlili. Někdy je to dáno také načasováním, kdy může být problém v rodině natolik vyhocený, že již spolu rodiče nejsou schopni komunikovat. Někdy brání klientům k jejímu využití finanční stránka věci a někdy je to rozhodnutí klientů, kteří jí i přes doporučení odborníků využít prostě nechtějí, protože „...většina klientů řeší v praxi spory stejně soudní cestou...“. (Inf.6)

Rodinná mediace by do budoucna měla být dle sdělení informantů více samozřejmá a využívána jako běžná technika k řešení rodinných konfliktů a problémů, finančně dostupná i pro sociálně slabší rodiny a také dostupná termínově, aby problémy v rodině mohly být řešeny rychle. Inf.9 navrhuje, aby byla rodinná mediace „...povinná ještě před soudním jednáním ...“ nebo dle dalších informantů tzv. předstupněm soudního sporu. Informanti také doporučovali její využití v rámci Cochemského modelu, kde by byl mediátor s ostatními účastníky součástí týmu.

Pro rodinnou mediaci by bylo dle informantů dobré, aby o ní bylo více slyšet a byla lépe prezentována. Aby o možnosti jejího využití byli klienti informováni, pokud možno co nejdříve v začátcích konfliktů, a to nejčastěji OSPOD nebo dalšími subjekty, které s rodinami začínají pracovat. Dále by bylo dle sdělení Inf.8 pro rodinnou mediaci užitečné, aby „...byli na poli mediace vzděláváni všichni, kteří pracují s dětmi, např. učitelé a vychovatelé..... aby se rozšiřovalo široké povědomí o mediaci ...“ a aby dle Inf.1, „...současný trend popularity mediace zažila i rodinná mediace...“.

Shrnutí výzkumného cíle č. 6

Na základě výzkumného šetření lze uvést, že jak pracovníci OSPOD, tak mediátoři vnímají využívání rodinné mediace mnohem častěji než dříve, stále však ne dostatečně. Mediace není, i tak dlouho po jejím téměř dvacetiletém působení v naší společnosti, široké veřejnosti dostatečně známá a není dostatečně veřejnosti prezentována. Jak vyplynulo z výzkumu, sociální pracovníci OSPOD rodinnou mediaci dobře znají a většinou jí také rodinám doporučují a vysvětlují její principy, čímž jejímu zviditelnění napomáhají. Služby rodinného mediátora jsou však služby placené a pro některé klienty může být právě výše odměny mediátora důvodem, proč služby nevyužijí. Do budoucna by si pracovníci OSPOD a mediátoři pro rodinnou mediaci přáli větší zviditelnění této techniky práce s rodinnými konflikty tak, aby se stala v naší společnosti běžnou součástí řešení sporů a byla časově i finančně dostupná pro širokou veřejnost. Rodinná mediace může hodně pomoci i v současné době pandemie, kdy soudy mají velmi omezený provoz a problémy v rodinách se stupňují. Výhodou je využití on-line komunikace, kterou již v průběhu roku mediátoři realizovali a fungovala dobře.

Závěr

Tématem práce bylo Využití rodinné mediace v kontextu OSPOD.

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jak pracovníci OSPOD a mediátoři vnímají využívání mediace pro práci s rodinou.

Dílními cíli bylo:

Zjistit, jaká témata jsou z pohledu pracovníků OSPOD a mediátorů v rámci rodinné mediace nejčastěji řešena.

Zjistit, jaká pozitiva a limity vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři využívání rodinné mediace.

Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři práci s klienty, kteří přicházejí sami a s těmi, kterým bylo mediační setkání nařízeno.

Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast dítěte na rodinné mediaci.

Zjistit, jak vnímají pracovníci OSPOD a mediátoři účast právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci.

Zjistit, jaká jsou doporučení pracovníků OSPOD a mediátorů ohledně využívání rodinné mediace do budoucna.

Zvolenou metodou výzkumu byl kvalitativní výzkum, který výzkumníkovi umožňuje na základě menšího množství účastníků výzkumu se soustředit na hlubší porozumění zkoumané skutečnosti.

Technikou sběru informací byly zvoleny polostrukturované rozhovory, na které jsem měla pro informanty z řad sociálních pracovníků OSPOD a zapsaných mediátorů připravené tazatelské otázky. Vzhledem k epidemiologické situaci byly všechny rozhovory uskutečněny telefonicky. Velmi jsem oceňovala ochotu sociálních pracovníků i mediátorů při realizaci mého výzkumu. V rámci rozhovoru se jednotlivým tématům věnovali velmi pečlivě, hovořili otevřeně a na otázky odpovídali jak obecně k mediaci, tak přímo ze své praxe a zkušenosti.

Výzkumem bylo zjištěno, že rodinná mediace je nejčastěji využívána při úpravě péče o děti, úpravě styku s dětmi, určení výše výživného a vypořádání společného majetku. Často řešená je také vzájemná komunikace, volnočasové aktivity dětí, konflikty mezi sourozenci, mezigenerační vztahy a dědictví. V rodinné mediaci je možné otevřít a pracovat se všemi tématy, na kterých se strany dohodnou, i takovými, která jsou vnímána jako nevhodná např. domácí násilí. Na řešení složitých témat si mediátor k sobě často přibere dalšího mediátora a pracují v tzv. komediaci, ideálně ve složení muž a žena.

Pozitivem rodinné mediace je především rychlejší, efektivnější a ve srovnání s placením právních zástupců u soudních jednání i levnější způsob řešení konfliktů, které předchází možným vyhroceným sporům. Navíc podporuje účastníky stran ke spolupráci a snaží se o zachování dobrých vzájemných vztahů. Limity mediace jsou vnímány zejména v motivaci a postojích stran sporu, v otázce finanční a někdy také v osobnosti mediátora, který nemusí vždy dobře zvládnout vedení samotné mediace.

Někteří klienti jsou totiž velmi specifictí a nároční na proces. Často to souvisí s jejich osobností, někdy ale také s tím, zda jdou do mediačního jednání ze své vůle nebo jim bylo setkání s mediátorem nařízeno soudem nebo OSPOD. Dobrovolní klienti mediace mají snahu spolupracovat a dospět ke společné dohodě. Ovšem strany sporu, kterým bylo mediační setkání nařízeno, většinou přistupují k mediaci negativně nebo neutrálně a snahu o spolupráci moc neprojevují. Výstupy z těchto jednání však mohou být překvapivě dost podobné, kdy

výsledkem jednání obou skupin klientů může být dohoda, ale také nemusí. Je to dáno zejména jejich postojem, vnitřním nastavením a opravdové snaze situaci řešit.

Z výzkumu vyplynulo, že pracovníci OSPOD i mediátoři vítají zapojení dítěte do rodinné mediace a považují možnost jeho participace za velmi vhodnou a přínosnou. Zároveň upozorňují, že účast dítěte na rodinné mediaci by měla být pouze za předpokladu, že na to bude dítě dostatečně rozumově vyspělé. Rozumovou vyspělostí je myšlen předpoklad, že je dítě, po vysvětlení mediátorem, schopno pochopit význam tohoto jednání, zaujmout k tématu svůj postoj a ten sdělit, a to většinou slovně nebo s využitím jiných technik.

Stále diskutovaný vhodný věk dítěte však není dle zjištění nijak zvlášť podstatný. Dle zákona je udáván věk participace dítěte 12 rokem jeho života, avšak výzkumem bylo zjištěno, že děti jsou schopné vyjádření většinou již od nástupu do školy, což je od 6 let výše. Je však důležité vnímat každé dítě jako jedinečnou osobnost a jeho případné zapojení do mediace zvažovat individuálně.

Mediační jednání za účasti dítěte je velmi důležité vést citlivě. Mediátoři nabízejí také oddělená jednání, kdy mediátor jedná s dítětem a s rodiči zvlášť, anebo přizve dítě jen na část jednání. Pro jednání s dítětem je třeba zajistit takové prostředí, kde se dítě bude cítit příjemně a v bezpečí. V průběhu jednání mediátor zjišťuje, co z toho, co bylo řečeno, může sdělit rodičům. Velmi důležitá je příprava jak dítěte, tak rodičů, aby jednání bylo konstruktivní a zároveň byly ochráněny zájmy a potřeby dítěte. Na dítě by v žádném případě neměla být přenášena odpovědnost za výsledek jednání.

Mediačního jednání se v poslední době stále častěji zúčastňují spolu se svými klienty právní zástupci. Jejich přítomnost nehodnotí pozitivně ani pracovníci OSPOD ani mediátoři, a to zejména z toho důvodu, že advokáti nevhodně zasahují do samotného jednání, znemožňují důvěrnost jednání a tím brání vzájemnému naslouchání a domluvě. A důležitá skutečnost, kterou někteří klienti ani nevědí je, že advokáti a právní zástupci nejsou vázáni mlčenlivostí a mohou informace, které na mediaci zazní, zneužít.

Spolupráce právních zástupců v rámci rodinné mediace je vítána, pokud jí klientům doporučí, anebo v závěru, kdy mohou dohlédnout na právní formu mediační smlouvy. Pokud by si strany sporu přály přítomnost právních zástupců na mediaci, bylo by pro konstruktivní jednání vhodné, aby právní zástupci zaujali pasivní roli a do jednání nezasahovali a pro své klienty byli spíše podporou. Další osoby přítomné na rodinné mediaci nebývají příliš často, jsou to většinou rodinní příslušníci, kterých se jednání týká anebo osoby, často také z řad blízkých, kteří jsou

pro stranu sporu jako podpora. Jejich přítomnost musí strany sporu odsouhlasit, stejně jako u právních zástupců, ale na tom se většinou strany bez problému shodnou.

Rodinná mediace je v současné době využívána pro práci s rodinou mnohem častěji než dříve. Stále však není u veřejnosti dostatečně známá a ani zákonem více preferována. Chybí jí veřejná prezentace, zviditelnění prostřednictvím oficiálních míst např. MPSV, ale i např. v rámci sdělovacích prostředků, rozhlasu, televize, tisku. V rámci odborné veřejnosti, zejména v sociální oblasti, a především na OSPOD, kde se s rodinami intenzivně pracuje, je rodinná mediace dostatečně známá a většinou využívána. Mnozí pracovníci OSPOD se zúčastnili vícedenních kurzů rodinné mediace a tyto techniky rádi využívají v rámci své práce s rodinou a služby rodinného mediátora doporučují. Pro klienty je dobré, pokud se pro rodinnou mediaci rozhodnou, domluvit si termín jednání co nejdříve. To však může být někdy problém, protože mediátorů je stále ještě nedostatek a obzvláště v Praze jsou velmi vytížení. Někdy je důvodem nevyužití služeb mediátora z důvodu finančního, kdy pro strany sporu může být odměna mediátora nad jejich možnosti.

Směrování rodinné mediace do budoucna vidí pracovníci OSPOD a mediátoři ve větším zviditelnění této techniky práce s rodinnými konflikty tak, aby se stala běžnou součástí řešení sporů, byla časově i finančně dostupná široké veřejnosti a stala se třeba i předstupněm před soudním řízením, jako je tomu v některých zemích Evropy. Rodinná mediace může hodně pomoci problematickým situacím v rodinách i v současné době pandemie, kdy konflikty v rodinách narůstají a začínají se stupňovat a soudy mají značně omezený provoz. Výhodou je možnost využití pro mediaci on-line nástrojů, jejichž dobrou funkčnost mediátoři v průběhu posledních měsíců opakovaně ověřili.

Věřím tomu, že rodinná mediace bude do budoucna hojně využívána, protože má potenciál rodinám v konfliktu efektivně pomoci. Záměrně jsem zjišťovala, jaký postoj mají jiné OSPODy v Praze, než kde pracuji a musím s potěšením zhodnotit, že téměř všechny OSPODy v Praze, tedy informanti z řad sociálních pracovníků, kteří se výzkumu účastnili, jsou rodinné mediaci nakloněni, mediaci doporučují, a některé pracovnice OSPOD využívají techniky mediace ve své práci. Svoji práci chci předat jako zpětnou vazbu všem informantům a dále bude k dispozici široké veřejnosti k informacím o rodinné mediaci.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Transformační tabulka

Tabulka č. 2 Tabulka informantů

Seznam příloh

Příloha č. 1 Přepis rozhovoru s pracovnící OSPOD

Příloha č. 2 Přepis rozhovoru se zapsanou rodinnou mediátorkou

Použitá literatura k bakalářské práci:

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, vyd. druhé, 2011, 419 s. ISBN 978-80-7419-047-6

BRZOBOHATÝ, R.; CIRBUSOVÁ, M. *Participace dítěte v mediaci pohledem dětí, rodičů a profesionálů*. In ŠVEHLÁKOVÁ, B. (Ed). *Mediátor jako súčasť interdisciplinárnej spolupráce při riešení rodinných sporov II*. 1. Vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2020. 148 s, ISBN: 978-80-972982-2-7

CIRBUSOVÁ, Martina. *Postavení mediace v Cochemském modelu*. In: MALACKA, Michal a kol. *Mediace dnes - realita a perspektivy*. Praha: Leges, 2016, s.76-86

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000. 3. vyd., 374 s, ISBN 80-246-0139-7

DOLEŽELOVÁ, Martina. a kol.: *Zákon o mediaci. Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2013, 368 s, ISBN: 978-80-7400-458-2, In: *Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů*, s. 42-43

DUNDELOVÁ, Jana. *Mediace a klienti s akcentovanými rysy*. In: MALACKA, Michal a kol. *Mediace dnes - realita a perspektivy*. Praha: Leges, 2016, s.190-202

FERIENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2010, 255 s, ISBN 978-80-736-7815-9

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2016, 408 s, ISBN 978-80-262-0982-9

HOBL, Jaroslav. *Rodinné listy č. 7/2018, článek Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení*.

HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2011, 172 s, ISBN 978-80-247-3134-6

HOLÁ, Lenka. a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2013, 512 s, ISBN 978-80-247-4109-3

HOLÁ, Lenka. WETPHALOVÁ, Lenka. KOVÁČOVÁ, Anna. SPÁČIL, Ondřej. *Rodinná mediaci v České republice*. Praha: Leges, 2014, 256 s, ISBN 978-80-7502-015-4

HOLÁ, Lenka. MALACKA, Michal a kol. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, 416 s, ISBN 978-80-7502-047-5

HOLÁ, Lenka. URBANOVÁ, Martina a kol. *Právní a sociální aspekty mediaci v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 176 s, ISBN 978-80-7598-719-8

JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus. 2014, 120 s, ISBN 978-80-7435-374-1

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2013, 152 s, ISBN: 978-80-262-0528-9

KOVÁČOVÁ, Anna. SPÁČIL, Ondřej. *Právo dítěte být slyšeno v rámci rodinné mediace*. In HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges. 2014 ISBN 978-80-7502-047-5, s. 229-240

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Konflikty mezi lidmi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 192 s, ISBN 978-80-7367-407-6

MALACKA, Michal. *Mediace dnes – reality a perspektivy*. Praha: Leges, 2016, 400 s, ISBN 978-80-7502-170-0

MARÍKOVÁ, Hana. *Funkce postmoderní rodiny*. In. HOLÁ, Lenka. WETPHALOVÁ, Lenka. KOVÁČOVÁ, Anna. SPÁČIL, Ondřej. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-015-4, s. 28-29

MATĚJKOVÁ, Erika. *Jak řešit konflikty a problémy v partnerských vztazích*. Praha: Grada Publishing, 2007, 159 s, ISBN 978-80-247-1832-3

MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mediace*. In MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0366-7 s.299-301

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 124 s, ISBN 80-901424-7-8

MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 384 s, ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 576 s, ISBN 978-80-262-0366-7

MATOUŠEK, Oldřich. PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí - Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Karolinum, 2016, 168 s, ISBN 978802463367

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, 332 s, ISBN 80-247-1362-4

MPSV. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. 1. vyd. Praha: MPSV, 2016, 156 s, ISBN 978-80-7421-120-1

PAZLAROVÁ, Hana. *Sociálně právní ochrana dětí*. In: MATOUŠEK, O. (a kol.) *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013, 576 s, ISBN 978-80-262-0366-7

PLAMÍNEK, Jiří. *Mediace – nejúčinnější lék na konflikty*. Praha: Grada Publishing, 2013, 168 s, ISBN 978-80-247-5031-6

PLAMÍNEK, Jiří. *Konflikty a vyjednávání*. Praha: Grada Publishing, 2012, 134 s, ISBN 978-80-247-4485-8

POLÁK, Vladimír. Rodinné listy č. 7/2018, čl. *Možnosti interdisciplinární spolupráce ve věcech péče soudu o nezletilé děti*.

POTOČKOVÁ, Daniela. *Nejlepší je domluvit se aneb průvodce mediačním procesem*. Praha: ALFOM, 2013, 196 s, ISBN 978-80-87785-00-3

PRAŠKO, Ján. a kol. *Poruchy osobnosti*, 2. vyd. Praha: Portál, 2009, 359 s, ISBN 978-80-7367-558-5

Praktický kurz rodinného mediátora – Kappa Beta Institut, z.s. Praha: 11/2020 – výpisky z kurzu

RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Slon, 2001, 266 s, ISBN 80-86429-01-6

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2009, 184 s, ISBN 978-80-247-3006-6

ROGALWICZOVÁ, Romana. *Právo a rodina* č. 3/2019, čl. *Dítě jako účastník řízení*.

SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 107 s, ISBN:978-80-7041-069-1.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Průvodce rodinnou mediací*. Praha: Portál, 2016, 256 s, ISBN 978-80-262-1157-0

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. STOHROVÁ, Helena. *Mediace*. In MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-548-2, s.135-139

ŠTĚPANÍK, Petr. *Školení: Formy porozvodového uspořádání péče o děti*, vzdělávací agentura Dr. Ing. Jiří Staněk 2017

ŠVAŘÍČEK, Roman. ŠEĐOVÁ, Klára. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vydání. Praha: Portál, 200, 384 s, ISBN 978-80-7367-313-0

ZAKOUŘILOVÁ, Eva. *Mediace v domácím násilí mezi rodiči*. In HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges. 2014 ISBN 978-80-7502-047-5, s. 369-377

Použité zákony:

1. Úmluva o právech dítěte – Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.
2. Úmluva o styku s dětmi - Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č.91/2005 Sb.
3. Listina základních práv Evropské unie - Úřední věstník Evropské unie 2010/C83/02
4. Evropské úmluvy o výkonu práv dětí - Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb.m.s.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod

Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci

Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

Zákon č. 109/2002Sb. o ústavní výchově

Zákon č. 500/2004 Sb. správní řád

Použité internetové zdroje:

Bílý kruh bezpečí: domácí násilí on-line odkaz [cit.23.11.2020]

<https://www.domacinasili.cz/domaci-nasili/>

JANEBOVÁ, Radka. KAPPL, Miroslav. SMUTEK, Martin. *Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce konané v Hradci Králové 12. -13.10.2007*. Katedra sociální práce a sociální politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové: Gaudeamus. 2008
ISBN 978-80-7041-118-6

odkaz: [cit.13.12.2020]

https://www.prohuman.sk/files/2007_sbornik_SP_mezi_pomoci_a_kontrolou.pdf

HOFSCHNEIDREROVÁ, Anna. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte. Liga lidských práv, 2016, 108 s, ISBN 978-80-87414-26-2 odkaz [cit.19.1.2021] <https://llp.cz/...te/>

HUBÍKOVÁ, Olga. *Možnosti a podmínky uplatňování Case managementu v sociální práci na obecních úřadech zaměřené na klienty v životních situacích dlouhodobé péče*. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i, 2018, odkaz: [cit. 2.2.2021]

https://www.mpsv.cz/documents/20142/756919/Projekt_VUPSV-S2-5_Hlavni_vystup.pdf/6ce2ac29-eeeb-f64c-4fdf-1f0126fe81f4

KUCHAŘOVÁ, Věra. BARVÍKOVÁ, Jana. JANUROVÁ, Kristýna. HOHNE, Sylva. PALONCYOVÁ, Jana. SVOBODOVÁ, Kamila. *Rodiny ve střední fázi rodinného cyklu*. Praha: VÚPSV, 2018, 144 s, ISBN 978-80-7416-314-2

odkaz [cit.1.12.2020] <https://www.vupsv.cz/download/rodiny-ve-stredni-fazi-rodinneho-cyklu/?wpdmdl=3312&refresh=5e7331460b5aa1584607558>

KVĚTENSKÁ, Daniela. *Moc a pomoc v pomáhajících profesích*. In. JANEBOVÁ, Radka. KAPPL, Miroslav. SMUTEK, Martin. *Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce konané v Hradci Králové 12. -13.10.2007*. Katedra sociální práce a sociální politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, ISBN 978-80-7041-118-6 odkaz: [cit.13.12.2020]

https://www.prohuman.sk/files/2007_sbornik_SP_mezi_pomoci_a_kontrolou.pdf

Profesní komora sociální práce odkaz [cit. 28.11.2020]

http://www.pksp.cz/co_je_socialni_prace.html

Úmluva o právech dítěte odkaz [cit. 21.11.2020]

<https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

Zákony odkaz [cit.1.12.2020] <https://www.zakonyprolidi.cz/>

Přílohy:

Příloha č. 1 Přepis rozhovoru s pracovnící OSPOD

Dobrý den, ráda bych Vás požádala o spolupráci k mé bakalářské práci, kde hlavním výzkumným cílem je zjistit, jak pracovníci OSPOD a mediátoři vnímají využívání mediace pro práci s rodinou.

Výzkum je anonymní, v bakalářské práci budu uvádět pouze délku Vaší praxe na OSPOD a věkové rozpětí.

Souhlasím. Je mi 34 let na OSPOD jsem aktivně pracovala tři a půl roku, nyní jsem na rodičovské dovolené a s těmito náhradními dobami je to celkem 6 let.

TO č.1 Jaká témata se podle Vás nejčastěji řeší v rámci rodinné mediace?

Můžu mluvit jenom za sebe za ten pohled, který jsem dostala a měla možnost toho, ať už sama, nebo zprostředkovaně, tak v rámci té mediace jsme řešili dvě linie. Jedna byla čistě jako péče o dítě, kde jsme hledali shodu, kde bude. Také jaké bude mít dítě kontakty v rámci širší rodiny, s kým se uvidí, jak často, jak bude probíhat střídání třeba i kvůli směnám nebo vzdálenosti bydlení. Jo řešily se tyhle praktické věci, kde opravdu hledali, chtěli hledat, ale nebyli schopní sami. A druhá linie tak to bylo, nevím, jak to nazvat, tak to spíš jako popíšu. Druhá linie se týkala ne financí paradoxně, ty často nechtěli řešit nebo jen okrajově, ale toho, kdo bude s dítětem mluvit o tom, co se děje, jak se děje, zvlášť když tam byly děti třeba tříleté nebo třeba 16leté, tak jak je do toho zapojit a jestli vůbec zapojovat. Tak proč to vůbec řešit. Tak tam je ta role toho mediátora, mi přišlo, že je pomoc především vůbec pochopit, co se teď děje v té rodině. Prostě jsme se rozešli, bydlíme každý jinde, no tak nějaký soud musí být. No a že vůbec neměli ponětí o čem to je, co se tam řeší, byli neznalí celý té situace vůbec. Měli přečtený nějaký článek na internetu, ale vůbec nechápali, proč by se to mělo řešit.

Tyhle dvě linie jsem vnímala, buď něco věděli a jenom nevěděli jak, potřebovali pomoc najít už shodu a otevřít ty možnosti k čemu mediace slouží a druhá linie těch rodičů, kteří chtěli jít do mediace, ale vůbec nevěděli, co mají hledat. Neměli ani tušení co znamená úprava poměrů, jako co to znamená pro to dítě, věděli, že jim přijde sociálka, tím to haslo, to je z mé strany jako zkušenost. Jelikož se rozhodli dobrovolně.

V té třetí linii jsou ti, kteří do toho šli nedobrovolně, a ti hledali fakt cestu, jak si to prodloužit, znepříjemnit a dokázat, že mají pravdu a tam se ta mediace nedařila.

TO č.2 Jaká témata vnímáte podle Vás jako nevhodná k řešení v rámci rodinné mediace?

Já to budu všechno tahat z praxe, co se tam objevovalo, byly často důvody rozchodu, partnerské věci, který tý mediaci nepomůžou, je hrozně důležitý jako pomoc těm rodičům nebo partnerům pochopit se vzájemně, slyšet se a aby byli schopní udělat dohodu. Ale často měli tendenci sklouzávat do terapeutických témat, to znamená: co se tam stalo, když byl syn šestiletý, jsou to témata, která se dotýkají niterně jejich vztahu. V té mediaci je to o pocitech, ale je to o tom, pochopit co cítíš, a ne pochopíme to, vyléčíme to a půjdeme dál. Hodně tam tahali ty svoje niterné věci, který tam nepatří anebo druhý balík témat je: Co děláš špatně, když jsou u tebe děti. Jo takový ty výtky typu „a neměla udělaný úkol“, „a neměla sebou toho svého plyšáka, takže nemohla usnout“, jsou to takový jako zástupný témata, který tam úplně nepatří a ten mediátor to musí umět vrátit zpátky, ne tím zástupným tématem, ale to, co je tam opravdu skrytý a co pomůže v tom posunout se dál v tom kroku. Ale toto je docela těžké to rozklíčovat.

TO č.3 Jaká jsou podle Vás pozitiva rodinné mediace?

Já jsem měla jen pár klientů, kteří rodinnou mediaci využili, měli jí nařízenou soudem, byli to klienti v hodně velkém odporu vůči sobě. Nikdy to nebylo pozitivní ani v péči o děti ani o výživném, prostě v ničem ta shoda nešla, protože prostě nechtěli.

Ve chvíli, kdy ti klienti dostali nabídku buď že si mediaci zaplatili sami, nebo mě, nebo někoho z kolegů jako mediátora, který techniky ovládá nějakým způsobem, tak většinou jsme se dostali minimálně na tu shodu ohledně péče o děti, kdy ta rodinná mediace umí hezky ukázat, co ty děti prožívají, co potřebují a kde jsou. No a že je zpátky vrátí do toho pohledu na dítě. To si myslím, že je velké pozitivum. Co se týká financí, tam se podařilo snad jen jednou jedinkrát najít nějakou shodu, tam to většinou rozsekl až soud. **Ted' jsem vám nerozuměla.** Že ty peníze většinou rozsekl soud, že to dal befelem, anebo že to prostě nějakým způsobem z pozice autority, nějakým způsobem dovedl k nějakému rámci jakoby výživného, ale co se týká péče o děti, to se opakovaně podařilo díky té technice mediace vlastně dostat do fáze, kdy se rodiče shodli na nějaký péči, která začala fungovat.

Takže v tom vidím velké pozitivum, že rodiče dostanou vhled na to, jak to vnímá dítě, porozumí třeba i jeho požadavkům, protože ten ospod'ák - já jsem s dětmi mluvila, udělala jsem

s nimi nějaký techniky, metody, abych to pochopila, jak to potřebují, a to jsem tam těm rodičům prostě sdělila a pokusila jsem se jim otevřít oči, aby to viděli a vnímali. To je pro mě z pozice rodinné mediace na OSPODu.

Když je ten mediátor, který není sociální pracovník, který jde jenom po té dohodě, bez toho, aniž by mluvil s dětmi, tak s tímto zkušenost nemám, protože já jsem vždycky trvala na tom, že tam chceme mít děti.

TO č.4 Kde vnímáte limity u rodinné mediace?

Když je to nařízený. Mediace o tom, že se chceme dohodnout, jenom nemáme prostor, protože jsme na sebe moc naštvaní, když to řeknu slušně a ve chvíli, kdy to někdo autoritativně nařídí, tak půjdeme ještě do většího odporu. Já vnímám tu zkušenost, i to tak jako vnímám že „a na just ne, na just se nedohodneme, i když to zní dobře a půjdeme proti tomu“ Tak to je moje zkušenost, že ve chvíli, kdy to je autoritativní nařízení, není tam partnerský přístup, není tam motivace ze strany klienta v tom úkonu, ať už je jakýkoliv, tak oni do toho prostě nepůjdu.

Mám další otázku, na kterou jste mi už vlastně částečně odpověděla. TO č.5 + TO č.6 Jak hodnotíte jednání s klienty, kterým bylo mediační setkání nařízeno soudem a těmi, kteří si tuto službu zvolili dobrovolně a jaké jsou podle Vašich zkušeností z výstupů z těchto jednání?

Já jsem o tom částečně mluvila. I ti, co se domluví, že na mediaci chtějí, neznamená, že se pak domluví. Úspěch mediace není 100%, ale ti co dostanou nařízenou mediaci soudem, už jen to, než se stanoví termín, už jen to než se tam domluví, už jen to než se to překloupí k tomu mediátorovi, trvá strašně dlouho a zahrnují problémy. No já v tuhle chvíli bych viděla třeba jako cestu, hodně krát mě to napadlo, kdyby všechny tyhle ty rodinné soudy ohledně péče šly v rámci Cochemského systému, kde bude soudce, bude sociální pracovníce, bude přítomen mediátor, díky tomu měli šanci ti rodiče, vlastně tou formou - mediačních technik a setkání v rámci už toho soudního řízení a tam by třeba padlo „jo hele tohle, to nám dotáhne mediátor, ty finance o těch se pobavme, udělejme částečnou dohodu tady o péči. Nebo, jasně finance a všechno máte vyřešený, bydlení hapruje. Pojdme najít nějaké řešení, ale to už vám dotáhne třeba ospoďák. Jo a to si myslím, že jako cesta, aby ta mediace probíhala i pro ty klienty dobře, i pro ty, co jim nařídí soud, protože budou částečně namotivovaný. Kdežto jenom v té autoritativní rovině, kdy všichni mají své právní zástupce, tak to dítě pak zažívá jenom boje rodičů, a to je extrémně náročný. Děti jsou vlastně z poloviny táta z poloviny máma, když slyší

jenom to špatné na mámu a tátu a prostě žije v tom, třeba víc jak půlku života, tak to je prostě trauma jako prase, když to řeknu tak, jak to je...

A když jsme u těch dětí tak bych přešla na další otázku. TO č.7 Jak vnímáte možnost účasti dítěte na rodinné mediaci?

Já jí vítám. Velmi. Myslím si, že rodinná mediace je rodinná od toho, aby tam byla rodina. Ve chvíli, kdy jednáme o dětech bez dětí, tak je to o nás bez nás. Já myslím, že je to tak v naší republice často. Já sama za sebe jsem mluvila a k jednáním vždycky přibírala děti, klidně roční. A i když nerozuměly celému obsahu, ale už jen z toho, jak se chovalo k rodičům a jak si chtělo hrát, ke komu se mazlilo, bylo vidět, že má nějakou vazbu, kterou je třeba udržet a podpořit. Rodičům ukázat, co děti potřebují vysvětlit jim třeba i pořadí vývoje, kam to ty děti posouvá, a proč teď jde k tomu tátovi, proč teď jde k mámě. Dát si s nimi techniku, kdy pro to dítě je vlastně hrozně těžký být v kontaktu s oběma a klade si to za vinu. A já si myslím, že právě rodinná mediace je oddělit si prostor proto přenést odpovědnost za rozchod zpátky na rodiče. Dát si prostor udržet svoji odpovědnost za to, jak si nastavit s rodiči vztah, společné bydlení a tak... Takže, to si myslím, že je obrovského prostoru pro to, vrátit zpět kompetence lidem, kterým patří a pomoci se jim v tom zorientovat a začít fungovat po novu.

Já jsem se chtěla zeptat na věk dítěte a vy jste říkala, že vlastně klidně úplně malinký... TO č.8 Jakou roli by v účasti na rodinné mediaci měl hrát věk dítěte?

Určitě i malinký. Nevím, jestli by malé dítě při mediaci vydrželo, ale určitě při kontaktu s tou rodinou ten pracovník nebo mediátor by měl mít tu rodinu pospolu. Už jen jak se to dítě posadí, jestli to dítě je mezi nimi nebo si sedne na stranu někoho, točí se zády, už to může vypovídat o tom, jak je to v té rodině nastavený. A může to být i u těch nejmenších dětí, tam je to krásně čitelné, a právě v tu chvíli to může pomoci najít to téma otevření a pochopení těch pocitů, a ty těžkosti pro to dítě a podpořit to hledání možností vyřešení toho rozchodu. Jo tady nevím, ale mediátoři jsou často právníci, jako jestli mají dostatek citu, aby tohle uměli, a tady si myslím, že je velký prostor pro sociální pracovníky, možná i psychology nebo psychoterapeuty, který tohle umí hledat a nasbírají si praxi s mediací třeba i v právní oblasti, ale budou to umět aplikovat v té sociální sféře.

Takže si myslím, že děti by určitě na mediaci být měly a fakticky u jednání šestileté děti byly běžné. Čili neřešili jsme do důsledků finance, rozdělili jsme ty setkání, ale reálně se

vyjadřovaly, jak často chtějí být u mámy, jak často u táty, jestli jim tam vyhovuje, chtěly by změny, jak by si to představovaly. Ty děti totiž vědí, jak to chtějí, umí to jako namalovat, vykreslit, rozdělit.

TO č.9 + TO č.10 Jak probíhá rodinná mediace za účasti dítěte a co byste k tomu doporučila?

No, pokud malé dítě není zvyklé, že se ho někdo ptá na jeho názor, tak vám svůj názor neřekne. Tam je to hodně o přístupu výchovy a ve chvíli, kdy budete mít, a to je trochu možná kontroverzní téma, alternativní výchovu, dítě, který je v kontaktní výchově vychovaný, tak nám názor řeknou. Pokud má dítě naučené chování, je zvyklé poslouchat příkazy typu co si má vzít na sebe, jak to má udělat, tak když se ho někdo zeptá, jak to chce, jen zopakuje, co mu řekli. Takže v tuhle chvíli já vidím jako cestu nabídnout těm dětem techniku her. Je jich spousta, stejné techniky jsem dávala rodičům, takže jsem je požádala, aby si vzali pastelky, starší děti dostaly rozvrhy na měsíc a všichni malovali: jednu barvičku taťka, jednu barvičku mamka, přidali si babičku, tetičku, strejčka a koho tam vnímali jako důležitého, pak jsme si dělali jako kinogram, kam si namalovali důležité lidi v rodině. Koho tam mají a pak se dál bavili barvičkami rodiče a měli nakreslit, o kom si myslí, že jsou pro děti důležité a jak často si myslí, že se s ním chtějí vidět, úplně stejně, pak jsme to dali defakto před sebe a zjistili jsme, že ty děti mají dost jasno a že rodiče tápou v tom, co si děti myslí a hledali jsme pak ten kompromis, a to dítě se aktivně účastnilo. Další, můžou vybarvovat třeba pecičky, je tam počet měsíců. Je tam velký počet peciček na jednom obrázku a jednou barvičkou vybarvují část jedné rodiny druhou barvičkou ta druhá strana rodiny a tam se vidí pak ten poměr, která barva převažuje, kde je ta potřeba toho dítěte aktuální. Takže jsou techniky, tohle jsou dvě základní, který se dají dobře využít a je jich spousta, spousta dalších. Když se dítě nebojí říct svůj názor a rodiče ho podporují, říct mu, zkus popsat, jak by mohl fungovat ideální stav, využívá se v nějakých psychoterapeutických testech, použít zázrak. „stal se zázrak a bude všechno podle tebe, jak by vypadal ten ideální stav?“ ve chvíli, kdy to dítě umí to prostě vyjádřit, tak to jde. A ty rodiče se jako předhánějí a hele tohle by šlo, ale pak jako, tam se nedostanem a tam už je ta interakce a diskuse probíhá, najednou ten mediátor předá tu energii a prostor rodině a oni to řeší sami a potom to tam tak je. A zvládají to v pohodě i šestileté děti i mladší, aspoň částečně jako by tam dát ten vhled, na to, co by si přál.

Prostě s těmi mladšími využít nějaké techniky a se staršími slovně..?

No, pro ty pubertáky je to paradoxně mnohem těší se vyjádřit, protože mají pocit, že ať řeknu cokoliv, je to špatně. Je tam hodně to hledání, vymezování se. Paradoxně tyhle ty možnosti vykreslit si to jsou dobré i pro pubertáky, hrozně, hrozně dobrý, oni to cítí jako dobře, když to takhle popisují a nemusí přebírat odpovědnost za to rozhodnutí, u koho budou žít. Jo jako je to zbaví toho těžkého břemene, že to popíšu, jak by to mohlo být a tam jsem přidávala i každému, aby popsali, jak si myslí, že to ten druhý chce. Jak si myslí, že by to vyhovovalo i mámě s ohledem třeba na práci a tátovi s ohledem na práci. A vlastně si ty věci dohromady tak jako posuzovali, jak oni vnímají sami sebe vzájemně. Propojilo je to. A ty techniky toho vzájemného propojení využívá mediace, ale reálně je může používat každý ospoďák, který se s nimi naučí pracovat. A zase mediátor, myslím si, že by je uměl použít, ale nejsem si jistá, jestli by byl schopen třeba dobře vidět, co se tam odehrává v sociální interakci.

A můžu se Vás teď zeptat na to, TO č.11 za jakých podmínek byste viděla účast právních zástupců nebo případně jiných dalších osob jako vhodnou na mediaci a za kterých podmínek to vnímáte jako nevhodné?

Vzala jsem je tam párkrát za jedny jediné podmínky, že budou celou dobu mlčet. A pokud se jejich klient bude chtít poradit, tak ať se poradí a přeruší to setkání. Většinou došlo k velké hádce, bylo podáno několik stížností právními zástupci, tak jsem jim řekla, že se s nimi nebudu hádat. Pak už jsem s nimi nikdy jednání neměla, protože vlastně na nějaký neformální stránce jsem je upozornila, že pokud klienti budou mít právní zástupce, tak s nimi jednat vůbec nebudu. Teda souhlasím, že v zájmu je, aby se opatrovnícký věci vyřešily a pak dodělaly věci majetkové. Až na jednu kancelář to vnímali a prostě akceptovali, že tam nebudou. A když tam jako byli a psali si poznámky, pak se zastavilo setkání a oni si pak sedli a říkali, jo tohle by se do dohody mohlo vzít takhle, takhle, takhle. Tohle je takový, makový právní rámeček, tohle by mohlo vypadat takhle a vlastně šli tam s návrhem té dohody po právní stránce.

A ty jiné osoby. Zažila jsem takové setkání: kdy otec z rodiny tam nebyl, protože se rozešli už před nějakou dobou, matka měla nějaký jako že psychický potíže a řešilo se umístění dítěte k někomu z rodiny z otcovy i z matčiny strany a zvažovalo se, jestli se udělá případová konference nebo rodinná mediace. Tam se nakonec přišlo na tu rodinnou mediaci, protože tu holčičku chtěli všichni a hrozně se o ní jako hádali, a nakonec se přišlo k tomu, že šla úplně někam jinam, protože neměla vazbu k těm rodinám. Tak se nakonec vyhovělo jí, byla už 13-14ti-letá. Jinak jsem nikdy nezažila další jiné osoby. Dokážu si tohle představit, že když se jedná o svěření do péče i třeba viděla jsem maminku, která věděla, že má rakovinu, že zemře

za rok a řešila tam jako svěřením do péče svých rodičů. A dítě řešilo, jaký to bude. Já si spíš myslím, že je to na rodinnou konferenci než na mediaci. Že jde spíš o jejich věci.

TO č.12 + TO č.13 Jak probíhá rodinná mediace s právními zástupci a případně dalšími jinými osobami a co byste k takovému jednání doporučila?

Mediace s právníky je lepší, aby neprobíhala žádná. Jinak bych doporučila udělat dohodu nebo pravidla, říct Ok, budete klidně tady, pište si nějaký poznámky, informace. Pak to s klientem můžete konzultovat. Klienti si můžou psát, co chtějí konzultovat sami. Ale do rodinné práce nemá právník co zasahovat. Ten mediátor je tam jako někdo, kdo je nestranný a pomáhá jim zprostředkovat jejich jakoby věci, jejich emoce, jejich pocity, jejich prožitky, různé možnosti a nejen nabídnout, ale pomoci jim najít se v sobě sami, takže ideálně tomu nastavit rámec, pokud chcete být ok, jdeme se bavit s poznámkami, abychom to mohli prokonzultovat, a pak se můžeme vrátit ke společným návrhům. Ale zase, je to o klientech, o jejich rodině, s námi můžou konzultovat. To je za mě jako doporučení. I kdyby tam měl třeba klient podpůrce, což může být. Tak i tímto stylem opravdu jedná klient, mediátor musí být natolik zkušený, že zvládne převést řeč do jednoduchého jazyka, aby ho pochopil klient a pokud je potřeba konzultovat, tak aby ten podpůrce zastavil ten proces, aby tomu klient porozuměl a buď to zvládne mediátor nebo ten podpůrce. To může být sociální pracovník, někdo z rodiny, policista, prostě to může být kdokoliv, kdo pomáhá tomu člověku pochopit tu situaci a překládá co se tam děje. Třeba nevidomí lidé mívají často podpůrce. Nezažila jsem, ale dokážu si to představit.

Blížíme k závěru, chtěla jsem se Vás zeptat, TO č.14 jak se podle Vás využívá rodinná mediace pro práci s rodinou?

Vím podle sebe z pozice člověka, který ten výcvik má a používá, tak toho využívám. Většinou ty ospoďáci jsou dostatečně znalí a pokud mají nějakou praxi, že rodiče chtějí pomoci alespoň s nějakou částečnou dohodou, tak se pokusí dohodu podpořit. Takže je to takový neúplně stoprocentní, občas mají spolu setkání, potom třeba psychologa, ale nevyužijí tu rodinnou mediaci. Hlavním důvodem je často finanční stránka. Pokud jsou dostatečně solventní a chtějí se dohodnout, tak často vynechají OSPOD, vynechají soud, osloví právní zástupce a ten buď je trénovaný mediátor nebo jim někoho doporučí v rámci spolupráce a tam se to pořeší. A tam už jde na OSPOD a na soud jenom hotová dohoda. Jo, když jí potřebujou u soudu. Často jsou i mimosoudní dohody, vůbec se to neřeší jako na úřadě. A ospoďáci nenařizují mediaci, protože OSPOD by jí musel zaplatit a ten na to právě nemá. Ve chvíli, kdy jí klientům doporučí, tak se

z 90% klienti ozvou „my na to nemáme“ Takže se jim zase ozve ten ospoďák nebo jim doporučí nějakou sociální poradnu, ale tam klienti čekají třeba tři měsíce než se na ně dostane řada. No to je prostě zkušenost s pár center, kde jsou sociální pracovníci jako nezapsaní mediátoři, mediaci dělají velmi kvalitně, ale není to zase mediační služba, kdyby byli zapsaní, tak je přehltní soud a už by se nemohli věnovat klientům, je to jako takový šedý zóny. Myslím si, že kdyby zase, vidím to v tom Cochemském systému: sociální pracovník, soudce, mediátor, jsme tady pro vás rodino, máte nás k ruce, můžeme vám nabídnout takovou, makovou a zelenou variantu, popíšeme vám, jak to vypadá, vy si vyberte a pak se to řeší. Můžete se dohodnout s mediátorem, to je super. Ve světě to funguje tak, když se nechtějí dohodnout, nedohodnete se, ok, sekne vám to soud. Pořád je tam ta cesta rychlejší, jednodušší, otevřenější a my jsme se hodně snažili dostat ten Cochemský systém, přednost je jednání opravdu spolu, na stejné úrovni, na stejné pozici bez talárů a soudce vlastně odchází dolů, z té své autority, stává se tam jenom poradním hlasem. To je pro ně prostě v současné chvíli hrozně těžké. Je jich hrozně málo, který jsou jako ochotní vzdát se té autority, aby se upozadili. Vidím ten průchod tohoto systému jako v soudnictví.

TO č.15 Co byste doporučila, jaká by podle Vás měla do budoucna rodinná mediace být?

No buď teda, aby klienti šli do té rodinné mediace sami, s tím, že si tam sedne rodina a pomůže jim mediátor najít cestu, a tak je to vlastně nastavené teď. Jenom ty lidi, kdo o tom neví nebo by na to finančně nedosáhli anebo je to pro ně daleko na cestu. Ideální varianta je, že by rodinný mediátor měl sedět u soudu společně se soudcem a sociálním pracovníkem, měli by mít dost podkladů a spolupracovat. Protože si myslím, že je to nejrozumnější scénář pro opatrovnické věci nebo minimálně o péči, že to je takový jako bomba, z mého pohledu v současné době. Úplně nejlepší varianta jsou rodinné konference, kdy ideálně se sejde rodina a sociální pracovník jednání dohodne.

Moc Vám děkuji za Vaše odpovědi a za Váš čas, který jste mi věnovala a přeji Vám, ať se Vám taky podaří dokončit zdárně studium.

No, já jdu dál, ale děkuji a jestli můžu poprosit, můžete mi pak poslat do emailu závěrečný článek nebo nějaké shrnutí Vaší práce?

Určitě. Děkuji.

Příloha č. 2 Přepis rozhovoru se zapsanou rodinnou mediátorkou

Dobrý den, ráda bych Vás požádala o spolupráci k mé bakalářské práci, kde hlavním výzkumným cílem je zjistit, jak pracovníci OSPOD a mediátoři vnímají využívání mediace pro práci s rodinou.

Výzkum je anonymní, v bakalářské práci budu uvádět pouze délku Vaší praxe jako mediátorky a věkové rozpětí.

Souhlasím, jsem zapsaný rodinný mediátor, praxi v mediaci mám 25 let a jsem ve věkové kategorii 40-50 roků. Dopředu se ale omlouvám, jsem velmi vytížená, budu odpovídat stručně.

Určitě, děkuji.

TO č.1 Jaká témata se podle Vás nejčastěji řeší v rámci rodinné mediace?

Při rodinných mediacích se setkáváme s potřebou řešit témata komplexně, do všech podrobností a úskalích, které mohou mezi stranami nastat. Nastavujeme novou komunikaci mezi stranami. Je to velmi nosné téma, které strany potřebují nalézt. Také řešíme vzájemnou komunikaci, výživné, majetek, mezigenerační vztahy, nastavení péče o děti. Řešíme i dílčí témata, volnočasové aktivity dětí, stravu, víru, oblečení apod.

TO č.2 Jaká témata vnímáte podle Vás jako nevhodná k řešení v rámci rodinné mediace?

Na mediaci je vždy prostor otevřít jakékoli téma a tomu se věnovat, pokud s tím druhá strana souhlasí.

TO č.3 Jaká jsou podle Vás pozitiva rodinné mediace?

Díky rodinné mediaci se mohou rodinné konflikty, krize a neshody řešit rychle a efektivně. Můžeme zapojit děti a dát jim prostor projevit jejich zájem či názor. Velký význam rodinné mediace vidím v umožnění všem stranám konfliktu se zapojit a otevřít vše, co

s konfliktem souvisí. Strany mohou obnovit nefunkční komunikační kódy a nastavit pravidla na budoucnost a případné další řešení konfliktů.

TO č.4 Kde vnímáte limity u rodinné mediace?

Když klienti dlouho svoji problémovou mediací neřeší, konflikty narůstají a může se stát, že klienti mohou k mediátorovi přijít pozdě. Pozice některých rodičů jsou někdy postaveny tak, že se nechtějí dohodnout, ale chtějí bojovat a druhou stranu zničit, nejlépe u soudu. Pokud je jedna strana nastavena tak, že ji nezajímá dohoda, ale pouze její boj, je velmi složité, aby se strany navzájem dohodly.

TO č.5 Jak hodnotíte jednání s klienty, kterým bylo mediační setkání nařízeno soudem a těmi, kteří si tuto službu zvolili dobrovolně?

V případě nařízených jednání se věnujeme vysvětlování, co je mediace a jak mediace může být konkrétně pro danou situaci přínosná a jakou roli při ní mají samotné strany. Vzhledem k tomu, že mediace je dobrovolná je vždy na klientech, zda se rozhodnou v mediaci pokračovat. Pokud přicházejí strany na mediaci zcela dobrovolně, mají větší zájem a povědomí o mediaci a více hledají řešení, které pro svoji situaci potřebují.

TO č.6 Jaké jsou podle Vašich zkušeností výstupy z mediačních jednání u těchto dvou skupin klientů?

V případě nařízených jednání se často dozví strany o tom, že mohou najít řešení společně a že to pomůže k další komunikaci mezi nimi. Když se rozhodnou v mediaci pokračovat, už dobrovolně, často řeší třeba jen dílčí část problému, např.: děti a ne majetek. Většinou se chtějí dohodnout, kdo bude mít děti v péči a jak to konkrétně bude probíhat. Při dobrovolné mediaci se více pak řeší celková situace, která s konfliktem souvisí. Ošetřují se více vztahy a klienti více zešíroka promýšlejí svoji konkrétní situaci.

TO č.7 Jak vnímáte možnost účasti dítěte na rodinné mediaci?

Máme mnoho dobrých zkušeností, když se dítě do mediace zapojí. Je důležité, aby byl mediátor odborník na zapojení dítěte do mediace. Tak jako rodiče mají své role a práva, je potřeba i v mediaci zpřítomňovat práva dítěte. Když je dítě mentálně vyspělé, je možné ho do

mediace zapojit. Mediátor, ale prvně pracuje s rodiči bez dítěte, aby i rodiče byli dobře připraveni na dítě v mediaci.

TO č.8 Jakou roli by v účasti na rodinné mediaci měl hrát věk dítěte?

Obecně se doporučuje věk dítě 12 let. Moje osobní zkušenost je, že lze zapojit dítě klidně i předškolního věku, záleží na vyspělosti dítěte.

TO č.9 Jak probíhá rodinná mediace za účasti dítěte?

Důležité je vytvoření důvěrného a neformálního prostředí pro dítě. Bere se ohled na srozumitelnost pro dítě, volba komunikace vhodná pro dítě. Je brán velký ohled na zájmy dítěte a jeho porozumění situaci. Může se s dítětem pracovat i odděleně od rodičů, v rámci odděleného jednání, avšak musí být zachována důvěrnost sdělení, které dítě nechce, aby bylo sděleno.

TO č.10 Co byste doporučila k účasti dítěte na rodinné mediaci?

Pracovat velmi citlivě a pečlivě. Jasně vést proces mediace a pevnost role mediátora.

TO č.11 Za jakých podmínek je podle Vás vhodná účast právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci a za jakých podmínek to vnímáte jako nevhodné?

Považuji za vhodné, když advokát doporučí mediaci svým klientům. Přítomnost advokátů může být často na překážku pro vytvoření dohody a porozumění mezi stranami konfliktu. Advokáti a právní zástupci nejsou vázáni mlčenlivostí a mohou informace, které zazní na mediaci zneužít. Přítomnost advokátů na mediaci je vhodná až ve fázích mediace, kde se konkrétně sepisuje dohoda a právní zástupci mohou nad její reálností dohlížet.

TO č.12 Jak probíhá rodinná mediace s právními zástupci a případně dalšími jinými osobami?

Rodinná mediace s právními zástupci probíhá podle stejné struktury jako jiné mediace. Mediátor vede proces mediace a strany se snaží dosáhnout společné dohody.

TO č.13 Co byste doporučila k účasti právních zástupců a případně dalších jiných osob na rodinné mediaci?

Důkladné vysvětlení všem, co je mediace a jak probíhá. Jaké mají strany kompetence a jak při mediaci mediátor pracuje s konfliktem.

TO č.14 Jak se podle Vás využívá rodinná mediace pro práci s rodinou?

Máme obrovskou radost, že mediace je využívána pracovníky OSPOD a probíhá v rámci případových konferencí a Cochemského modelu.

TO č.15 Co byste doporučila, jaká by podle Vás měla rodinná mediace do budoucna být?

Mediace je geniální disciplínou při řešení konfliktů. Je efektivní, flexibilní a komplexní. Doporučili bychom, aby byli na poli mediace vzděláváni všichni, kteří pracují s dětmi, např.: učitelé a vychovatelé. Přejeme mediaci, aby se v mediačních dovednostech vzdělávala široká veřejnost a tím se rozšiřovalo široké povědomí o mediaci a efektivní, nenásilné komunikaci.

Chtěla bych Vám moc poděkovat za Vaše odpovědi a za Váš čas, který jste mi věnovala.

Rádo se stalo.